



keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Új folyam 143. szám

2024. 3. szám

tartalom

igehirdetés

Zsednai Józsefné: Kérem – Köszönöm / 1

tanulmányok

Weltler Gábor: Esperesi székfoglaló / 4

Tubán József: Márton a vérzivatarban. Luther és a német parasztháború 1. rész / 8

Mirák Katalin: „Bár a dolgok legeslegmélye titok marad.”

Kutas Kálmán és az evangélikus fordítói munka az 1960-as években / 15

Isó Zoltán: Adható (adandó) gyermekeknek az úrvacsora! / 25

könyvismertetés

Angyal-Cseke Csaba: Imádságoskönyv – nem csak lelkészeknek / 30

Isó Dorottya: Az Úrtól tanult imádság / 37

Tartalmi összesítők / 40

keresztyén igazság

Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 143. szám – 2024. 3. szám

Felelős szerkesztő: Isó Dorottya, e-mail: isodorottya66@gmail.com

A szerkesztőbizottság tagjai: Isó Dorottya, Iltzés János, Jankovits Béla,
Kovács László, Tubán József, Weltler Gábor

Észrevételeiket, hozzászólásaikat örömmel fogadjuk, kérjük, hogy a felelős szerkesztő e-mail címére küldjék.

Olvasószerkesztő: Iltzés Dániel

Tördelőszerkesztő: Dénes Tamás

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadó: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 2. www.ordass.hu

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szathmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Kérem – Köszönöm

⁷Kérjétek, és adatik nektek, keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitvatik nektek. ⁸Mert aki kér, mind kap, aki keres, talál, és a zörgetőnek megnyitvatik. ⁹Vagy ki az közületek, aki fiának követ ad, amikor az kenyeret kér tőle, ¹⁰vagy amikor halat kér, kígyót ad neki? ¹¹Ha tehát ti gonosz létekre tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább ad jót a ti mennyei Atyátok azoknak, akik kérnek tőle? (Mt 7,7–11)

Egyszer egy családi istentiszteletre bevitettem egy nagy dísztasakot, telepakolva mindenféle holmival. A gyerekek nem tudhatták, hogy mit rejt a csomag, de felajánlottam nekik, hogy kérhetnek belőle bármit. Aki olyat kért, ami ott volt a tasakban, az megkapta. Akinek ez nem sikerült, az csalódott lett. De leginkább akkor szomorodtak el, amikor végül megmutattam, mennyi minden volt még odakészítve nekik, csak nem gondolták, hogy kérhetik. Bizonyos szempontból ilyen az imádság is. Az Úristen odakészít nekünk minden jót, és készséggel ad belőle. Ha olyat kérünk, ami nincs benne a „csomagban”, akkor kiderül, hogy ezt az ajándékot itt és most nem szánta nekünk az Isten. De mennyi minden van, amiről nem is gondoljuk, hogy kérhetnénk! Pedig Urunk a legnagyobb szeretettel odakészítette nekünk! Luther szerint imáink nyomán megtapasztalhatjuk, hogy Isten „mennyivel jobban gondoskodik rólunk, és mennyivel többet kész adni annál, mint amit készek vagyunk elfogadni vagy kívánni; tanuljunk meg bátrak lenni, hogy bizalommal kérjük őt, hiszen mindent, sőt jóval többet nyújt nekünk annál, mint amit képesek vagyunk kérni.”¹

De mennyi minden van, amiről nem is gondoljuk, hogy kérhetnénk!

Nem ad követ, ha kenyeret kérünk, vagy kígyót, ha halat kérünk. De lehet bármilyen szép és értékes a szemünkben, amit kérünk, mondhatja, hogy nem adja meg, mert nem illik a velünk kapcsolatos terveibe. Folyamatosan tanít minket azt kérni, amit adni akar nekünk, és amiről látatlanban tudhatjuk, hogy az lesz a legjobb nekünk. Vagyis kérhetem, hogy az én akaratom egyre kevésbé térjen el az övétől. Ez az imádság engem emel föl az ő akaratahoz, és nem őt akarja lehúzni az enyémhez.

Kérjétek, és adatik – ígéri, és valamit biztosan ad annak, aki kér. Keressetek – mondja, de lehet, hogy valami mást fogunk találni, mint aminek a keresésére indultunk. Zörgessetek, és megnyitvatik – de lehet, hogy nem az az ajtó, amelyen zörgetünk, hanem egy másik. Ahogy Isten irántunk való szeretete diktálja. Az ígéret nem úgy szól, hogy aki kér, az meg is kapja azt; aki keres, az meg is találja azt; aki zörget, az ott be is mehet! „[... H]a mindig úgy kellene tennie,

tanít minket azt kérni, amit adni akar nekünk

1 Bellák E. ford. Luther Márton: Sermo a keresztyáró napokon tartott könyörgésről és körmenetről. In: Csepregi Zoltán – Horváth Orsolya (szerk.): *Luther válogatott művei*. 6. köt. *Prédikációk*. Budapest, 2015, Luther Kiadó, 100.

ahogyan mi szeretnénk, akkor a rabszolgánk volna [...]” – írja Luther.² De az biztos, hogy aki kér, keres és zörget, az jót fog kapni és találni, és megnyílik számára Isten gondoskodó, atyai szeretete!

Mondhatnánk: ha úgyis az lesz/azt kapjuk, amit ő akar, akkor mért pazaroljuk az időt az imádságra? De ha ilyen megfontolásból megrítkulnak, vagy elhallgatnak az imáink, az nem a

az biztos *hogyan aki kér, keres és zörget,
az jót fog kapni és találni*

bizalom jele, hanem sokkal inkább az Istennel való kapcsolatunk súlyos betegségét – netán hiányát – mutatja.

Isten azoknak ígéri, hogy jót ad nekik, akik ezt kérik tőle. Hasonlóan ahhoz, ahogy ez a szü-

lő és a gyermek kapcsolatában történik. Egy könyvesboltban lettem figyelmes egy párbeszédre: Anya és fia pár méterre egymástól más-más témájú könyveket böngésztek. A 6-7 éves fiúcska szinte percenként szaladt oda az édesanyjához, mindig más könyvvel, de ugyanezzel a kérdéssel: „Anyá, ez nekem való?” Vajon benne van-e imádságainkban ez a bizalom az Atya iránt? Érdekel-e minket, hogy amit kérünk, az Isten szerint is nekünk való?

Talán még beszédesebb az 1-2 éves gyermek szavak nélküli kérése, amikor égre emelt karjaival egyértelműen jelzi: „Anyá, vegyél föl!” A többi mindegy. Csak legyenek a karjaiban. Ott jó lesz. Ott a legjobb!

Láttam, amikor egy anyuka kiment a házuk elé, mert valamit be akart pakolni az ott álló autóba. Gyermek a kerítésbe kapaszkodva erőteljes sírással adott hangot a könnyen lefordítható kérésének: „Anyá, ne menj el, maradj velem!” Mintha Mózes hallanám, amikor azt mondja: „Ha nem jön velünk a te orcád, akkor ne is vigyél tovább bennünket!” (2Móz 33,15) Vagy Jákóbot, amikor így könyörög: „Nem bocsátlak el, amíg meg nem áldasz.” (1Móz 32,27) Ez az Isten közelségére vágyó, könyörgő imádság biztosan meghallgatásra talál – ahogy egykor, úgy most is! „Szeretem azokat, akik engem szeretnek, megtalálnak engem, akik keresnek” – hangzik az ígéret *A példabeszédek könyvében* (8,17).

Isten emberszeretetének bizonyítéka, hogy nemcsak az embert biztatja, hogy kérjen, keresen és zörgessen, hanem ő is ugyanezt teszi, hogy végre egymásra találhasson Isten és a tőle elszakadt ember.

Isten kér: engedelmességet, hűséget, szeretetet önmaga és az ember felé. Kéri a félelmeinket, a bűneinket, a vele össze nem egyeztetett vágyainkat, mindent, ami az ő helyére került az életünkben. Bocsássa meg nekünk, hogy sokszor oly nehezen adjuk csak oda neki!

ő is *ugyanezt teszi, hogy végre egymásra
találhasson Isten és a tőle elszakadt ember.*

Isten keres: mint az Édenben Ádámot, hogy bűnével szembesítse. Vagy mint a jó pásztor az elveszett bárányát, hogy megmentse. Keres minket a bajban, hogy segítsen; örömlünkben,

² Márton L. ford. Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 8. köt. *Asztali beszélgetések*. Budapest, 2014, Luther Kiadó, 310. 2742b sz.

hogy hálára indítson; válaszüton, hogy jó döntésre segítsen. Bárcsak mielőbb megtalálna minket, minél többünket! Isten zörget: láttunk már sok képet az ajtónk előtt álló és zörgető Jézusról. Tudjuk azt is, hogy szívünk ajtaján belülről van a kilincs. Annyi mindent beengedtünk már a lelkünkbe, a fantáziánkba, a családunkba, egyházunkba és világukba – „Ó, szégyen, hogy Te légy az, akinek várni kell! / [...] / Bús szégyennel behívunk, az ajtónk nyitva már: / Jöjj, Jézus, jöjj, ne hagyj el, a szívünk várva vár!”³

Bárcsak *mielőbb megtalálna minket, minél többünket!*

Nagy kegyelem, hogy amikor az ember már nem kér, nem keres, nem zörget, ő akkor is kitar! Hálára indíthat minket, hogy ő továbbra is kér, keres és zörget!

Ahogy édesapám, Herdliczka Gusztáv írta egyik versében, Kol 4,2 kapcsán:

Köszönöm

Uram, köszönöm
Minden örömöm,
Mikkel lehetek
Adós Teneked.

Uram, köszönöm
Minden bánatom,
Mikkel tanítja
Szívem fájdalom.

Uram, köszönöm
Jó sorsom Neked,
S kik rám mosolyognak:
Küldötteidet.

Uram, köszönöm
A fájdalmat, gyászt
Hol lennék akkor,
Ha meg nem találisz?

3 *EKE Énekeskönyv* 378. <https://ekealapitvany.hu/enekeskonyv/> (Letöltve: 2024. augusztus 14.)

Esperesi székfoglaló*

Szeretett Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Elsőként tekintünk gyönyörű oltárképünkre, melyet annak idején kifejezetten számunkra készített Giczy János, egykori soproni festőművész. Így kerülhetett rá gályarab lelkészünk, Edvi Illés Gergely és a róla elnevezett evangélikus templomunk is. A lényeg azonban a középpontban látható: az értünk megfeszített és feltámadott Úr Jézus. Fölötte két angyal egy vásznat tart kezében, amelyen Isten ígéje olvasható: „Minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van rátok.” (1Pt 5,7) Ma ezzel a vigasztalással és bátorítással indulhatunk el innen, malomsoki templomunkból egyházmegyénk újabb hatéves ciklusára. Szemünk előtt, de még inkább a szívünkben Jézussal, az értünk megfeszítettel, akinek valóban gondja van ránk!

Kedves Testvérek!

Egyházi szolgálatok összefüggésében gyakran említik, hogy „munkatársak lehetünk Isten országának építésében.” Örülök, hogy ma még nem hallottam, mert szinte bábeli „hübrisz” kell ahhoz, hogy ilyen nagyot merjünk mondani magunkról. Isten országa ugyanis nem úgy épül, mint az a bizonyos torony, amelyet tégláról téglára hordtak össze az emberek. Isten országa úgy épül, hogy ő megszólal, mint a teremtés hajnalán, és amit mond, az létrejön, hiszen ígéje mindig eléri célját (vö. Ézs 55,6–11). Isten országa úgy épül, hogy „[a]z Ige testté lett, közöttünk lakott, és láttuk az ő dicsőségét” (Jn 1,14). És Isten országa akkor lett teljessé, amikor a testté lett Ige, Jézus a kereszten magányában így szólt: „Elvégeztetett!” (Jn 19,30) Isten országát nem kell építeni. Isten országa készen van!

A gyermekei nincsenek készen! Ezért fel kell tennünk a lutheri kérdést, még ha kellemetlennek és ünneprontónak is tűnhet, hogy amit ma egyháznak nevezünk, valóban egyház-e? Maga a reformátor tart tükröt elénk, amelybe most együtt beletekintünk.

Luther az egyház hét ismertetőjelét sorolta fel egy kései művében, amelyek közül az első *Isten ígéje*. Mint írja: „Ezt hagyta Krisztus hagyatékképpen maga után mint nyilvánvaló jelet, amelyről megismerhető az ő egyháza és a keresztény szent nép széles e világon. [...] Elég, ha mi tudjuk, hogy az Ige az első és fő szentség, hogy ez szüli, tartja, táplálja, erősíti az egyházat [...]”¹ Szívesen hívjuk magunkat az Ige egyházának, de vajon hisszük-e még igazán, hogy az „Ige kőszálként megáll”? (ÉÉ 254) Nem érzik úgy néha a testvérek, hogy strukturális, személyes és egyéb problémáink árnyékában épp a lényegyet felejtettük el? Luther világosan beszél: „Nem az Ige van az egyházért, hanem az egyház van az Igeért. Nem azért van Ige, hogy az egyház

* A 2024. június 15-én Malomsokon elhangzott székfoglaló szerkesztett változata.

1 Bükki Zs. – Gromon A. – Márton J. ford. A zsinatokról és az egyházzól. In: Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 2. köt. *Felelősség az egyházért*. Budapest, 2017, Luther Kiadó, 651–652.

megszólalhasson, hanem azért van egyház, hogy az ige megszólalhasson. Nem az egyház teremti igét, hanem az ige teremti az egyházat. [...] Ahol Isten igéjét hirdetik s hallgatják, ott az egyház.”²

A második ismertetőjele a *keresztség*. Ez keresztyén életünk kiindulópontja, startköve, amely által Isten gyermekei és országának örökösei lettünk. Ha mi, keresztyének igazán megértjük, hogy mit cselekedett velünk, és milyen reménységre hívott el minket Isten a keresztség által, és úgy élünk majd e világban, mint akiknek valóban élő és győztes Urunk van, akkor kezdetünk el gyógyulni, és másokat is gyógyítani. Nagy szükség volna rá!

Az egyház fontos ismertetőjele az *oltáriszentség* is. Az úrvacsora. Isten mennyei országának előíze. „Íme, minden kész, jöjjetek!” – hallottuk ma is a szent liturgiában. Amikor úrvacsorát veszünk, nem emberi hagyományoknak hódolunk, hanem Jézus parancsának engedelmességedünk, aki arra hív, hogy ismételjük, ismételten ismételjük, vagyis gyakoroljuk: „[...] ezt cselekedjétek [...]” (vö. 1Kor 11,24) Biztatom testvéreimet, hogy tartsuk nagy becsben Urunk e drága ajándékát, éljünk vele újra és újra, mert ez erőforrás, örömförrás, szeretetforrás és reményforrás ma is mindnyájunk számára. Az ige egyházában nem lehet leértékelt áru a kirakatunkban Urunk szent testének és vérének szentsége!

A negyedik ismertetőjele a *kulcsok hatalma*. „[...] A]kiknek bűneit megbocsátjátok, megbocsátatnak azoknak, akikéit megtartjátok, megtartatnak” – hangzik a gyónó liturgiában Jézus Urunk szava (vö. Jn 20,23).³ Ez alapján hirdethetünk bűnbocsánatot úgy, mintha ő szólna általunk. És ha ezt nem gépiesen, megszokásból tesszük, ma is nagy ajándék lehet számunkra: az evangélium ajándéka. Mert csak az evangélium mondja: Bűneid meg vannak bocsátva, menj el, és többé ne vétkezz! (vö. Jn 8,11)

Ezt követi, de még ide tartozik az újabb ismertetőjele: a *testvéri beszélgetés*. Ha hisszük, hogy egy a hit, egy a keresztség és egy a mi Atyánk, akkor egymásnak testvérei vagyunk, és egymásért felelősséggel tartozunk. Néha mégis a költő sorai igazak ránk: „hisz egymáson élésködvé élünk, / más halálán életet cserélünk: a föld rendje ez.”⁴ Jézus viszont azt mondja: „De közöttek ne így legyen” (Mt 20,26). Az év igéjére is gondolhatunk: „Minden dolgotok szeretetben [ti. az ő szeretetében] menjen végbe!” (1Kor 16,14) Vajon erről ismernek meg ma minket? Milyen jó volna, ha azok a bizonyos vén falak leomlanának, s inkább a bizalom épülne közöttünk. Szeretjük magunkat beszélgető egyháznak nevezni, néha mégis úgy tűnik, mintha nem egy nyelvet beszélnének, nem egy csapatban játszanánk, és nem egy hajóban eveznének. A költő szavai min-

2 Szabó J. ford. Witte, Karl (összeáll.): Jer örvendjünk, keresztyének! Budapest, 2011, Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség, 359. /Magyar Luther Könyvek, 11./

3 *Evangélikus istentisztelet. Liturgikus könyv*. Budapest, 2007, Luther Kiadó, 174.

4 Weöres Sándor: *De profundis*. <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/a-het-verse-weores-sandor-de-profundis.html> (letöltve: 2024. augusztus 15.).

den tekintetben egyházmegyénk mottója is lehetnének az elkövetkezendő évekre: „s rendezni végre közös dolgainkat, ez a mi munkánk; és nem is kevés.”⁵

Az ötödik jel az *egyházi szolgálat*. Ez rólunk, lelkészeinkről szól, akik az előbbiekért felelünk. Ha sokszor erőtlennek és gyengének érezzük magunkat, akkor is páratlan és szent hivatás a miénk. Mindenki látott már szendvicsembert. Az egyházi szolgálat is hasonló. A különbség csupán annyi, hogy mi nem reklámszövegeket cipelünk a hátunkon, amelyből kiderül, hol olcsóbb az arany, hanem az evangéliumot, a legdrágább aranyat hirdetjük. Hogy még pontosabb legyek: a reánk bízottak iránti felelősségünket leginkább a tiszta tanítással gyakorolhatjuk. Gyülekezeteinket is biztatom, akik néha azt szeretnék, ha lelkészük mindenhez is értene, hogy elsősorban úgy tekintsenek ránk, mint Isten igéjének követeire. Imádkozzanak értünk, hogy hűségesen töltsük be hivatásunk, hiszen mi leginkább azzal lehetünk hasznára a közösségeinknek, ha azt adjuk, amit magunk is kaptunk – felülről.

A hatodik jel az *imádság*. Luther az imádságok közé sorolja a közös éneklést és dicséretet is. Elevenen élnek az emlékezetemben a Veszprém megyei Tamás-misék, amelyeken ezt élhettük át évről évre. Aztán jött a Covid, amely – úgy tűnik – mindenre magyarázat, s azóta sem volt elég erőnk és elszántságunk újraindítani ezeket az alkalmakat, noha szeretjük éneklő egyháznak is hívni magunkat. Sajnos, egyházmegyénkben épp azt a tisztségviselőt nem sikerült még megtalálnunk és ma beiktatnunk, aki a jövőben ezért a területért felel. Reménységem szerint még ebben az évben pótoljuk ezt a hiányt, hogy aztán kialakíthassuk azokat a találkozási lehetőségeket, amelyeken Isten dicsérete kapcsol össze és formál minket egy testvéri közösséggé.

A hetedik jel az *üdvösséges szent kereszt*. Luther 62. tételének sokan csak a felét ismerik és idézik: „Az egyház kincse valójában Isten dicsőségének és kegyelmének szent evangéliuma (örömhíre).” A folytatás sem mellékes: „De ezt méltán igen gyűlölik, mert elsőkből utolsók-ká tesz.”⁶ Krisztus követése nem diadalút, hanem keresztút. Küzdelem, harc, szenvedély és szenvedés. Ami ugyanis ránk bízott, szükségszerűen ütközik e feje tetejére állított világgal. Jézus soha nem áttatott minket. Akkor sem, amikor önmagunk megtagadására és a kereszt felvételére hívott (vö. Mt 16,24), és akkor sem, amikor úgy küldte övéit a világba, mint juhokat a farkasok közé (vö. Mt 10,16). Vajon milyenek az esélyei a juhoknak a farkasok közt? Látszólag nem túl jók. Ám itt cseng a dallam a fülemben: „Ha ő velünk, ki ellenünk? Az Úr a mi oltalmunk!” (EE 254) Nem arról szól ugyanis az evangélium, hogy minden könnyű és vidám lesz az életben, hanem arról, hogy annak ereje minden nyomorúságunk, erőtlenségünk, betegségünk ellenére célhoz ér, ahogy a sokat megélt s közben sokat szenvedett apostol felé is hangzott az égi szózat: „»Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.«” (2Kor 12,9) És ha Pálnak elég volt Isten kegyelme, higgyük el, hogy nekünk is elég!

5 József Attila: *A Dunánál*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Verstar-verstar-otven-kolto-osszes-verse-2/jozsef-attila-1EE20/versek-1EE25/1936-1FB64/a-dunanal-1FB7E/> (letöltve: 2024. augusztus 15.).

6 Zsigmond Á. ford. Luther Márton: *A 95 tétel*. <https://mek.oszk.hu/00200/00203/00203.htm> (letöltve: 2024. augusztus 21.).

Testvérek!

Isten országa készen van. Luther tükröt tartott elénk, belenéztünk, és látjuk, hogy mi még nem vagyunk készen. Mégis hiszem, hogy amiről szóltam, köztünk is valóra válhat. Nem mesterkélten, nem saját erőnkéből, hanem amint Luther mondja: „a Szentlélek gyengéd tüzetől szítva.”⁷ Hiszem, hogy az egyház meg fog maradni, és ma imádkozom veletek, hogy közöttünk is megmaradjon. Hiszem, hogy Isten igéje célhoz ér, és ma imádkozom veletek, hogy a mi szívünket is elérje. Hiszem, hogy Isten országa készen van, és ma imádkozom veletek, hogy minket is készen találjon. És ebben az imádságban is a mi Lutherünket hívom segítségül (EE' 232):

„Jer, kérjük Isten áldott Szentlelkét
Legfőképpen az igaz hitért!
Hogyha jó a végóra, mellénk álljon,
Hazatérésre készen találjon!
Szánj meg, Isten!

Jer, Világosság, ragyogj fel nekünk,
Hogy csak Krisztus légyen Mesterünk!
El ne hagyjuk őt, mi hú Megváltónkat,
Aki népének örökséget ad!
Szánj meg, Isten!

Ó, Szeretet, áraszd ránk megedet,
Hadd ízleljük édességedet,
Tiszta szívből mindenkit hadd szeressünk,
Egyességben és békében éljünk!
Szánj meg, Isten!

Ínségeinkben légy vigasztalónk,
Halál ellen megbátorítónk!
Össze ne hagyj esnünk, ha ellenségünk
Reánk jó, s romlást készít már nekünk!
Szánj meg, Isten!”

Így legyen! Ámen.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

7 Jakabné Csizmazia E. – Weltler Ö. – Weltler S. Luther Márton: *A szolgálai akarat*. 2. jav. kiad. Budapest, 2006, Magyarországi Luther Szövetség, 44. /Magyar Luther Könyvek, 11/

Márton a vérzivatarban.

Luther és a német parasztháború* 1. rész

1. Fogalmi tisztázás

Német parasztháborúnak az 1524–1525-ben kitört – lényegileg az utóbbi évben zajló – jobbágyfelkelést nevezi a történettudomány. Maga az elnevezés azonban kevésbé fedti a valóságot. Már maga a Német-római Birodalom kifejezés is utólagos konstrukció, hiszen a kortársak egyszerűen Római Birodalomként emlegették a német, cseh és olasz nyelvterületeket felölelő államalakulatot, mint amely az ókori Róma jogutódja, és így uralkodója sem kevesebb, mint Róma császára. (A Habsburgoknak az Oszmán Birodalommal éppen ebben a korban kiéleződő konfliktusának ideológiai háttere is éppen az volt, hogy a Bizáncot – azaz „Rómát” – 1453-ban elfoglaló török uralkodók szintén Róma császáranak tekintették magukat.) A jobbágyok felkelése ennek a birodalomnak csak kisebb területeire terjedt ki: fő központja Württemberg, Svábföld és Frankföld volt, illetve Tübingia és Szászország, délen pedig Tirol és Salzburg.

Ugyanakkor nehéz függetleníteni az 1524–1525-ben történeteket az előzményektől. A századfordulót ugyanis sorozatos lázadások, jobbágymozgalmak jellemezték: a Bocskorszövetség (*Bundschuh*) több helyen kitört tiltakozásai 1493 után, Svábföldön az úgynevezett Szegény Konrád-lázadás (*der arme Konrad*) 1514-ben, a lovagok felkelése a Rajna-vidéken 1522-ben, valamint számos kisebb, helyi szerveződés. Ugyancsak megjelentek a különböző vallási indíttatású rajongó mozgalmak, amelyeknek a tevékenysége leginkább az egyházi javak, különösen a kolostorok felprédálásában merült ki.

Maga a parasztháború elnevezés sem egzaktt, több okból sem. Egyrészt azért, mert a felkelés résztvevői között messze nemcsak parasztokat, pontosabban jobbágyokat, hanem nemeseket és városi polgárokat is szép számmal találunk. Másrészt nem beszélhetünk egységes stratégiáról, nemcsak a hadi események, de még az ideológiai célok vonatkozásában sem. Napvilágot láttak ugyan bizonyos követelések, amelyeknek elérése érdekében fegyvert ragadtak a felkelők – például a svábföldi jobbágyok tizenkét pontja 1525-ben –, ám ezek sohasem váltak egységessé. Ugyanez volt a helyzet a harctereken is. Bár voltak szabályos ütközetek, és a felkelők oldalán látunk jól szervezett, katonai mintázatú alakulatokat – természetesen hozzáértő vezetés alatt –, az eseményeket nagyrészt kevésbé megszervezett akciók alkották: kastélyok, kolostorok, falvak kirablása, felgyújtása, illetve az ott élők lemészárolása.

A parasztháborúnak egy fajta átgondolt és egységes, ráadásul pozitív képe Friedrich Engels 1850-ben megjelent *A német parasztháború* című könyvének¹ hatására jelent meg az utókor értékelésében. Engels és az őt követő, napjainkban is létező marxista történetírás a jobbágy-

* Elhangzott a Soproni Evangélikus Egyházmegye lelkesi munkaközösségének ülésén Sopronban 2024. január 10-én.

1 Engels, Friedrich: *A német parasztháború*. Budapest, 1965, Magyar Helikon.

felkelésben az elnyomott társadalmi osztályok jogos lázadását, „osztályharcát” látta, így olyan narratívát dolgozott ki vele kapcsolatban, amely szerint emelkedett célokat szolgáló és öntudatos szerveződésről volt szó. Az sem véletlen, hogy a felkelők egyik vezetője, Florian Geyer később éppen a németországi szélsőséges politikai mozgalmak, a kommunisták és a nemzeti-szocialisták mitológiájában jelent meg egy fajta szabadsághősként.

Ugyanennek a történelemszemléletnek a sarkalatos megállapítása az, hogy a reformáció közvetlen kapcsolatban állt a parasztháború kitérésével, minthogy a reformátorok – a kifejezés ebben a kontextusban a pápával szembehelyezkedő valamennyi teológiai irányzat képviselőit jelenti, nem csak a lutheránusokat – fellazították a feudális rendet, így ennek nyomán lehetővé vált annak megdöntése is. Ettől a ponttól kezdve azonban a marxista történelemszemlélet máris differenciálni kezd, megállapítva, hogy amíg például Luther nem vállalt közösséget a felkelőkkel, addig más vallási vezetők – ezek között első helyen általában Thomas Müntzer² említik – az élükre álltak, és ezzel „következetes” magatartást tanúsítottak, és nem torpantak meg a pusztán hitbeli változásoknál, ami által ők emelkedtek a kor pozitív szereplőivé.

A valóság ezzel szemben az, hogy bár a felkelő parasztok körében valóban jelen voltak azok a papi személyek, akik egy fajta alaposan félreértelmezett egyházas ideológiával igyekeztek alátámasztani a lázadás jogosságát,³ sőt némelyek magának Luthernek a nevét is a zászlójukra tűzték, semmifajta közvetlen összefüggés nincs az egyház megreformálása és a parasztháború kitérése között. Már csak azért sem, mert az imént láttuk, hogy az ekkor kirobbant feszültség már jó néhány évtizede terjedt a német társadalom legmélyén.

sarkalatos megállapítása az,
hogy a reformáció közvetlen kapcsolatban állt a parasztháború kitérésével,

2. Az események rövid leírása

Mint jeleztük, a nem előzmények nélkül való forrongás Dél-Németországban már 1524-ben is kitört, változó intenzitással, ám az eseményeknek ezt a szakaszát még semmiképpen nem lehetne a háború kifejezéssel illetni. A következő év volt az, amelyben megjelentek egyrészt a viszonylag szervezett fegyveres csoportok, illetve azoknak az élén egyes katonai és politikai kompetenciával rendelkező vezetők, akik nemcsak a csatatereken, de a tárgyalóasztaloknál

- 2 Thomas Müntzer nevének írásmódja nem egységes – ami egyébként nem szokatlan a korabeli névhasználattal kapcsolatban –, egymás mellett él a Münzer és a Müntzer forma. A magyar nyelvű szakirodalomban sincs konszenzus, sőt a Luther Kiadónál napvilágot látott Luther-sorozat nyelvezete sem következetes. Az alábbiakban minden idézetben az ott leírt formához ragaszkodunk, a tanulmány szövegében viszont a Müntzer alakot használjuk.
- 3 A jelenség nem egyedí, mert ugyanezt figyelhetjük meg a XV. századi csehországi huszita mozgalom vagy a XVI. században a Dózsa György vezette magyarországi felkelés esetében is. Az utóbbi során elsősorban ferences szerzetesek szolgáltatták a vallási színezetű ideológiát.

is komolyabban vehető tevékenységet fejtettek ki: megállapodásokat, szövetségeket kötöttek, megszervezték a seregek ellátását – amivel különben nem vették elejét a fosztogatásoknak –, stratégiákat dolgoztak ki. Másrészt 1525 tavaszára a felkelők már ideológiai háttérrel is rendelkeztek, amely egy tizenkét cikkelyből álló követelésben testesült meg. Ezek a pontok részben méltányolható, részben irreális követeléseket tartalmaztak az adóterhek csökkentéséről, a szabad halászati és vadászati jogról, a jobbágyi státusz megszüntetéséről, a szabad

Ezek a pontok részben méltányolható, részben irreális követeléseket tartalmaztak

lelkészválasztásról, a hűbéri szolgáltatások szabályozásáról. Követeléseiket pedig végső soron azzal indokolták, hogy azok megfelelnek Isten akaratának. Ennek megfelelően a Heilbronnban berendezkedett központi vezetőség önmagát

Keresztyén Testvériségnek (*Christliche Brüderschaft*) nevezte. A tizenkét pont alapján zajlott ugyan több egyeztetés a felek között, ám az események csakhamar vérengzésbe csaptak át.

A felkelő seregek legfőbb vezetői Florian Geyer, Wendel Hipler, Jörg Metzler és Jäcklein Rohrbach voltak. Ők igyekeztek a lehetőségekhez mérten valóban katonai módra megszervezni a parancsnokságuk alá tartozó egységeket. A felkelőkhöz csatlakozott több nemesember, illetve jó néhány város is, bár sokan csak félelemből vagy kényszer hatására. Közöttük volt az egyébként is kétes megbízhatóságú, erőszakos jelleméről hírhedt Götz von Berlichingen is. A parasztseregek felszerelése nemcsak cséphadarókból és kiegyenesített kaszákból állt, de rendelkeztek komolyabb fegyverekkel, még tüzérséggel is.

A ténylegesen parasztháborúnak nevezhető eseménysorozat meglepő módon csupán néhány hétre szorítkozott Svábföldön, Frankföldön és Württembergben. A Sváb Liga katonai vezetője, Georg Truchsess a nyár első felében egyenként számolta fel a külön hadtestekbe szerveződött felkelőket. Elsőként májusban Böblingen mellett szétverte a Jäcklein Rohrbach vezette csapatokat, a fogságba esett vezért pedig megégette. Néhány héttel később Königshofennél Wendel Hipler és Jörg Metzler seregére mért végzetes vereséget, majd júliusban az úgynevezett Fekete Sereget, Florian Geyer csapatait verte szét. Az ütközetben a felkelők vezére is elesett.

Maradtak azonban még harcoló alakulatok a déli területeken, Tirolban és a Fekete-erdőben. Habsburg Ferdinánd – V. Károly császár Innsbruckban székelő öccse – több ilyen csapat vezérével sikeresen megalkudott, ezzel kivonva őket a felkelésből. Michael Geissmayer azonban egy jelentősebb sereggel egészen 1526 tavaszáig sikeres gerillaháborút viselt a tiroli hegyekben. Miután Ferdinánd katonai vereséget mért rá, még el tudott menekülni a Velencei Köztársaság területére, ahol bizonyos mértékig komolyan vehető politikai szereplőként tekintettek rá. Végül 1532-ben Padovában Ferdinánd (ekkor már cseh és – vitatható legitimitással bíró – magyar király) bérgyilkosokkal megölette.

Külön kell szólnunk a türingiai eseményekről is, amelyek függetlenek voltak a svábföldi lázadástól, és amelyeknek középpontjában Thomas Müntzer állt. Az egykor Luther hívének számító allstedti plébános 1525 tavaszán érkezett Mühlhausen városába, ahol gyakorlatilag azonnal ki-robantotta a lázadást. Müntzer a sváb felkelők tizenkét cikkelyét jóval radikálisabban értel-

mezte. Egy fajta messianisztikus köztársasággá akarta szervezni a várost: elképzeléseiben a vagyonos emberek kirablása és kiirtása Istennek tetsző cselekedetként szerepelt. Müntzer rémuralma azonban nem tartott sokáig, mert májusban Fülöp hesseni tartománygróf – az ágostai hitvallás egyik aláírója – Frankenhauseen mellett legyőzte a seregét. Fülöp a fogságba esett Müntzert több száz hívével együtt lefejeztette.

Ez is jelzi azt, hogy a rend helyreállítása során sem került sor kevesebb vérengzésre, mint amennyit a felkelők elkövettek. Bár a nagyobb paraszthadakat a parancsnokaik igyekeztek katonai egységekké formálni, a kisebb, elszórt megmozdulásokra végképp nem volt semmilyen befolyásuk. Számos helyen a jobbagyok tiltakozása egyszerűen a földesúr kastélyának vagy a kolostornak a felprédálásában merült ki, ami együtt járt az ott tartózkodók lemészárolásával. Mint minden forradalomban, természetesen itt is előfordult, hogy valaki az egyéni sérelmeit igyekezett megtorolni, miután fegyvert vett a kezébe. Georg Truchsess és Hesseni Fülöp zsoldosai sem ritkán lépték át az erőszaknak azt a mértékét, ami a rend fenntartásához és a további lázadástól való elrettentéshez feltétlenül szükséges lett volna.

Külön *kell* szólnunk a turingiai eseményekről is,

Egy fajta *messianisztikus köztársasággá akarta szervezni a várost:*

3. Luther a felkelés forгатagában

3.1. Elvi tisztázás: a két birodalom elmélete

Luther szemében minden Isten uralma alatt áll, és ez igaz az emberi társadalomra is. Bár ő maga nem kevés alkalommal szállt szembe teológiai viták során politikai hatalmasságokkal, nemcsak V. Károly császárral, hanem VIII. Henrik angol királlyal vagy György szász herceggel is – sőt, a kor viszonyainak megfelelően magát a pápát szintén ezek közé sorolhatjuk –, ezek a gyakran igencsak szenvedélyes, egyébként írásbeli összetűzések sohasem lépték át a törvényesség határait. Luther számára ugyanis megkérdőjelezhetetlen volt az, hogy a világi felsőbbtség „Isten akaratából és rendeléséből van a világon”.⁴ Ez akkor is igaz, ha Luther ugyanakkor azt is világosan látta, hogy a bűnös módon kormányzó felsőbbtség egyszersmind Isten ítétele alá kerül. Ami viszont semmiképpen nem jelent anarchiát: „Mária nem azt mondja, hogy Isten összetöri a trónokat, hanem hogy ledönti róluk a hatalmasokat. [...] Mert amíg a világ világ marad, kell hogy legyen felsőbbtség, kormányzat,

Luther *szemében minden Isten uralma alatt áll, és ez igaz az emberi társadalomra is.*

4 Mayer E. ford. A világi felsőbbtségről, hogy meddig tartozik neki az ember engedelmességgel. In: Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 4. köt. *Felelőség a társadalomért*. Budapest, 2019, Luther Kiadó, 90.

a bűnös módon kormányzó felsőbbség
egyszersmind Isten ítélete alá kerül.

Isten hatalmának – ahogyan az ő korában is jó néhány szekta tanította –, hanem ugyanúgy az eszköze annak, hogy érvényesüljön az ő akarata. Ennek megfelelően „Ádám gyermekeit és az összes embereket két részre kell osztanunk; egyik részét Isten országába, másik részét a világ birodalmába”.⁶ Ha minden ember tiszta szívéből hinne, akkor következne be az az ideális helyzet, hogy „semmiféle fejedelemre, királyra, úrra, büntető hatalomra vagy jogra nem lenne szükség, és nem is lenne hasznos; mert mely okból lenne erre szükségük, ha a szívükben a Szentlélek van, aki őket tanítja”.⁷

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a bűn valóságát, ami egyet jelent azzal, hogy az ember képtelen megfelelni Isten akaratának, és neki tetsző módon élni az életét. Luther voltaképpen a törvény és az evangélium kérdéséhez, vagyis Isten ígéjének megfelelő értel-

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni
a bűn valóságát,

hatalom, és trónusoknak is lenniük kell [*muß Obrigkeit, Regiment, Gewalt und die Stühle bleiben*].”⁵

Ezzel Luther nem kevesebbet állít, mint hogy a világi uralom nem vetélytársa vagy ellentéte

mezéséhez nyúlik vissza. Ahhoz tudniillik, hogy Isten a törvény hirdetésével rávilágít a teljes elvesztettségünkre, hogy aztán a szabadulást mint tőle kapott kegyelmes ajándékot mutassa be az evangélium által.

Ennek pedig a társadalomra nézve is megvan a maga vetülete, hiszen „természetből fogva egy ember sem keresztény vagy igaz, hanem mindnyájan bűnösök és gonoszak, azért az Isten a törvény által tiltja őket attól, hogy a maguk gonoszságát tetszés szerint cselekedeteikkel külsőleg nyilvánítsák”.⁸ Ezt a törvénnyel való kormányzást Isten a világi felsőbbiségre bízta: „Ez oknál fogva rendelte az Isten a kétféle kormányzatot, a lelkit, amely keresztény és igaz embereket nevel a Krisztus alatt a Szentlélek által, és a világit, amely arra nézve rendelkezik, hogy a nem keresztények és a gonoszok külsőleg békében éljenek s csendesen legyenek hállalkodások nélkül.”⁹ Az egyház nem szab világi törvényt, a felsőbbiség nem vezeti a lelkeket: a kétféle kormányzatot nem lehet felcserélni vagy összekeverni. Ezért bár a keresztény ember szabad az evangélium által, a világi hatalom iránti engedelmesség őt is kötelezi: hite révén belső indítatásból, hitének meggyengülése és a mindent eltorzító bűn alá vetettsége okán pedig a büntetéstől való félelem miatt.

5 Percze S. – Takács J. ford. Magnificat. In: Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 5. köt. *Bibliafordítás, vizsgáztatás, imádság*. Budapest, 2011, Luther Kiadó, 249.

6 Mayer E. ford. Luther: *A világi felsőbbiségről...* (4. jz.), 92.

7 Mayer E. ford. Luther: *A világi felsőbbiségről...* (4. jz.), 92.

8 Mayer E. ford. Luther: *A világi felsőbbiségről...* (4. jz.), 93.

9 Mayer E. ford. Luther: *A világi felsőbbiségről...* (4. jz.), 94.

Így a keresztyén ember nem veheti félvállról a felsőbbiség létezését és törvényeit, hiszen annak léte Isten akaratában gyökerezik: „Ez okból a fegyveres hatalmat vagy a felsőséget becsülnöd kell, mint akár a házasságot vagy a földművelést vagy más foglalkozást, melyeket szintén az Isten rendelt.”¹⁰

3.2. Müntzer mozgalmának értékelése

A jobbágyok 1524-es szerveződései nagyrészt földrajzilag távol kezdődtek Wittenbergtől – a déli és a középső német területeken, Svábföldön és Frankföldön –, ám Luthernek voltak már személyes tapasztalatai Szászországból vagy Tübingiából hasonló szélsőséges mozgalmakkal kapcsolatban. A Karlstadt névvel fémjelzett wittenbergi rajongók mellett ezek közé tartozott az az előző években elindult különös profetikus irányzat, amelynek a bázisa Zwickau, majd Allstedt volt, vezető személyisége pedig az egykor a lutheri tanítás hívének tűnő Thomas Müntzer. Ennek a mozgalomnak jellegzetes vallási töltete volt – számos eretnek tanítást hirdetve –, ugyanakkor ezeket egyre erőteljesebben a társadalom átalakítására vonatkozó törekvésekre futtatta ki, ráadásul nyílt erőszakra is buzdított ennek az elérése érdekében.

Úgy tűnik, hogy ezeknek a korábbi tapasztalatainak köszönhetően Luther jó előre látta a veszélyt, ráadásul annak mindkét csapásirányát: a tiszta tanítás veszélyeztetését és a társadalmi rend felbomlásának kockázatát. Csaknem egy évvel a Keresztyén Testvériség megalakulása és a nyílt lázadás kirobbanása előtt, 1524 nyarán már figyelmeztette saját uralkodóit, Bölcs Frigyeset és Állhatatos Jánost arra, hogy a lázadás szelleme mint bolyongó gonosz lélek (vö. Mt 12,43) „letelepedett választófejedelmi és hercegi Kegyelemességek országában, fészket rakott Allstedtben, és a mi békességes oltalmunk alatt szándékozik ellenünk harcolni.”¹¹ Ez személy szerint Müntzert és társait jelenti: Müntzer 1523-ban lett rövid időre a város plébánosa. Ezek közönséges tévtanítók, akik valamilyen különleges kinyilatkoztatás birtokában érzik magukat, és ennek fedezete alatt hirdetik a nézeteiket. Luther szerint ezért ellenük mindenekelőtt az evangélium eszközeivel kell küzdeni: „A mi hivatásunk prédikálni és tűrni, nem pedig ököllet csapkodni és harcolni.”¹²

Ez a hívő embernek vagy az egyház szolgájának a hivatása, ám egészen más a világi felsőbbiség feladata. Az allstedtieket ugyanis nemcsak a lelkeket vezették félre – veszélyeztetve az üdvösségüket –, de lázadást is akartak szítani, minthogy az ő felfogásuk szerint az evangélium győzelme a gazdagok feletti ítéletet és a szegények uralmát jelenti. Ebben a helyzetben pedig a felsőbbiségnek az a hivatása és a kötelessége, hogy idejében beavatkozzon: „Annak okáért itt

a korábbi tapasztalatainak köszönhetően Luther jó előre látta a veszélyt,

10 Mayer E. ford. Luther: *A világi felsőbbiségről...* (4. jz.), 101.

11 Márton J. ford. (Bölcs) Frigyes és (Állhatatos) János szász hercegeknek. In Csepregi Zoltán (szerk.): *Luther válogatott művei*. 7. köt. *Levelek*. Budapest, 2013, Luther Kiadó, 382. 764. sz.

12 Márton J. ford. Luther: *(Bölcs) Frigyes és (Állhatatos) János szász hercegeknek...* (11. jz.), 390.

nem szabad aludni vagy késlekedni, mert az Isten számon fogja kérni az olyan hanyagsággal és kevés komolysággal való használatát annak a kardnak, melyet a felsőbbbségre bízott. Így hát a világ előtt és az emberek előtt is alig lehetne mentegetni, ha fejedelmi Kegyelmeiségetek a lázadó öklöknek garázdálkodását elnézné és túrné.”¹³

Isten számon fogja kérni az olyan hanyagsággal és kevés komolysággal való használatát annak a kardnak, melyet a felsőbbbségre bízott.

Amikor hírére vette, hogy Müntzer Allstedtből Mühlhausenbe készül lelkésznek – és ezzel tovább vinné a lázadás szellemét is –, Luther nyomban figyelmeztette a városi tanácsot ennek veszélyeire. Valószínűleg helybeli ismerősei kérték ki a véleményét, amely abban foglalható össze, hogy Müntzertől ajánlatos óvakodni: „Mert sok helyütt, különösen Zwickauban, legutóbb pedig Allstedtben már bebizonyította, hogy valójában miféle fa őkelme, mert nem terem más gyümölcsöt, csak gyilkosságot, lázadást és vérontást, amiről Allstedtben nyilvánosan prédikált, írt és misézett.”¹⁴

Ugyanebben az értelemben nyilatkozott Luther Müntzerről a fegyveres felkelés leverését követően a paraszti seregek által sokakkal együtt megfélemlített Albert mansfeldi gróf jogtanácsosának: „Jól van, aki Müntzerrel találkozott, az elmondhatja, hogy a testet öltött Sátánt [*den Teufel leibhaftig*] látta legvadabb dühében. Te jó Isten, ha ilyen lélek van a parasztokban is, a legfőbb ideje megfojtani őket, mint a veszett kutyákat!”¹⁵

Nem ok nélküli ez a radikális hangnem, ugyanis Müntzer mozgalma még a délnémet felkelők-höz képest is jóval erőszakosabb volt, ráadásul ő a vagyonosok és a nemesek kiirtását egy fajta teológiai programként hirdette meg, amivel majd létrejön az igazságosabb világ, tulajdonképpen az Isten országa ezen a földön. Luther tehát nemcsak az erőszaktól riadt vissza, de felismerte a mögötte húzóó ideológiának a veszélyes voltát is. (*folytatjuk*).

Nem ok nélküli ez a radikális hangnem,

13 Márton J. ford. Luther: (*Bölcs*) *Frigyes és (Állhatatos) János szász hercegeknek...* (11. jz.), 384.

14 Csepregi Z. ford. Mühlhausen városának. In: *LVM* 7. köt. (11. jz.), 392. 768. sz.

15 Csepregi Z. ford. Johann Rühelnek. In: *LVM* 7. köt. (11. jz.), 412. 877. sz.

„Bár a dolgok legeslegmélye titok marad.” Kutas Kálmán és az evangélikus fordítói munka az 1960-as években*

1. Bevezetés

Sokoldalú ember volt Kutas Kálmán: hosszú élete során nemcsak evangélikus lelkészként szolgált, és hirdette Isten igéjét, de költőként, íróként és fordítóként is számon tartották. Rendkívül termékeny életművet hagyott hátra: több mint százkötetnyi fordítást készített, ezerkilencszáz kisebb-nagyobb költeményt, két kisregényt, több tanulmányt írt. Műveinek java máig kiadatlan. Kortársai mindemellett az úgynevezett fordítói munkacsoport vezetőjeként is ismerték. E munka azonban nemcsak Kutas Kálmán életének volt meghatározó eleme: mint lehetséges kitörési pont a korlátozott egyházi mozgástérből és az egyházi ellenállás különleges módja a pártállami diktatúra 1960-as évekbeli történetének is megkerülhetetlen része.

Kutas Kálmán (1888. november 21., Győr – 1984. július 18., Miskolc) „elődei: dunai hajósok, parasztok, szekerezők” voltak, apja kereskedőként tevékenykedett.¹ A természet szeretetét és a gyaloglás szenvedélyét felmenőitől örökölte.

Vándoröszön hajtotta: fiatalon bejárta az akkori Magyarországot, eljutott Észak-Olaszországba, Svájcba, Stájerországba, Tirolba, volt Párizsban, Londonban, de Amrumon, az északi-tengeri szigeten is. Az elemi iskolát Debrecenben, középiskolai tanulmányait Budapesten, a II. kerületi római katolikus főgimnáziumban végezte.

„A Várban laktam, éltem, érettségiztem 1906-ban” – idézte fel kilencvenhat éves korában.² Érettségi után a lelkészi pályát választotta. A soproni Evangélikus Teológiai Akadémia elvégzése után egy évig Jénában filozófiát is tanult. 1911-ben ordinálták Sopronban. Segédlelkészként Debrecenben (1911–1912), majd Budapest-Fasorban (1912–1915) szolgált. 1915-ben Zalaegerszegre hívták meg, ahol 1928-ig nemcsak az evangélikus gyülekezet lelkésze volt, de a Trianon után Zalaegerszeghez került nagy evangélikus szórványterületet is ő gondozta. 1928-ban

az egyházi ellenállás különleges módja a pártállami diktatúra 1960-as évekbeli történetének is megkerülhetetlen része.

* E tanulmány eredetileg az alábbi kötetben jelent meg: Erdős Kristóf – Szuly Rita – Tabajdi Gábor – Wirthné Diera Bernadett (szerk.): Küzdelem a lelkekért. Pártállam és egyházak a hosszú hatvanas években. Budapest, 2023, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 741–770. Most azért közöljük folyóiratunkban (néhány technikai jellegű változtatást végrehajtva), hogy a tanulmány szélesebb körben válhasson ismertté. (A szerk.).

1 Kutas Kálmán: *Vázlatos beszámoló életmunkámról*. Kézirat. Szombathely, 1970, 1. (Lelőhely: EOL Kutas Kálmán hagyatéka, K32.)

2 Kutas Kálmán: *Hangulat...* Kézirat. Szombathely, 1980, 1. (Lelőhely: EOL Kutas Kálmán hagyatéka, K33.)

Szegedre került, ahonnan 1931-ben a szombathelyi gyülekezet választotta meg lelkészének. Utolsó szolgálati helyén, Szombathelyen több mint két évtizedet töltött. 1952. október 18-án (kényszer)nyugdíjazták.³

Az 1930-as évek közepén kezdett külföldi teológiai szakirodalmat fordítani. Miután 1945 januárjában családi tragédia érte, néhány évre felhagyott ezzel a tevékenységével, s csak 1948-ban tudta folytatni. A fordítói munka idővel az evangélikus egyházvezetők által is *támogatott* munkaággá vált. A Kutas irányítása alatt álló munkacsoport hivatalos egyházi keretek között végezte a hiánypótló, sok lelkész által nagyra értékelt tevékenységet. 1952-ben azonban meg-

A fordítói munka idővel az evangélikus egyházvezetők által is támogatott munkaággá vált.

tört az addigi dinamikus munka, és Kutas a kényszernyugdíjazása után mindinkább magára maradt a feladatokkal, de ekkor szűnt meg az addig védelmet biztosító egyházmegyei szervezeti háttér is. A fordítói munka így előbb a

félhivatalos – *tűrt* –, majd az 1960-as évek elejétől állami és egyházvezetői részről is a nemkívánatos – *tiltott* – kategóriába került.

A kortárs külföldi teológiai írások fordításával és terjesztésével Kutasék mindenekelőtt a lelkészek, különösen az idegen nyelveket nem ismerő kollégák igehirdető szolgálatát és önkép-

egyházvezetői részről is a nemkívánatos – tiltott – kategóriába került.

zését kívánták segíteni. A Kutasnak írt pozitív visszajelzések sora igazolta, hogy munkájuk célba is ért: „Isten áldjon meg továbbra is erővel és idővel, hogy a korlátozott lehetőségek között is lehessen szolgálatát fordítói munkáinak, és se-

gíthesse nemzedékünket a belső elmélyülésben s [az] időszakos tájékozódásban [...] A lefordított művek révén lekipásztori munkánk tudatosabbá, krisztusibbá vált.”⁴ S mivel az írások egy része laikusokhoz is eljutott, a fordítói munka az általános hitélet elmélyítéséhez is hozzájárult. Mindez „normális” időkben az egyház autonóm teológiai és missziói műhelymunkájának természetes tartozéka volt, nem számított a fennálló államrendet veszélyeztető, ezért büntetendő papi cselekedetnek. A diktatúra „abnormális” közegében azonban negatív megítélés alá esett. Holott az 1948-as egyezmény, amelyben a magyar kormány a vallásgyakorlás teljes szabadságát garantálta az evangélikus egyház számára, a biblia- és iratterjesztést is a szabadon végezhető egyházi tevékenységek közé sorolta,⁵ s ez a kitétel Kutasék munkájára is vonatkoztatható volt.

A nyugati szakirodalom itthoni propagálását ugyanakkor az evangélikus egyházvezetés sem tolerálta. Káldy Zoltán ekkoriban vetette meg a diktatúra egyházi elvárásaival kompatibilis ügy-

3 Keveházi László (szerk. vez.): *A reformációtól – napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon*. 2. köt. *Soproni Egyházmegye, Vasi Egyházmegye, Veszprémi Egyházmegye*. Győr, 2011, Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, 732.

4 Kutas: *Vázlatos beszámoló...* (1. jz.), 3.

5 Lásd az 1948. december 14-én megkötött egyezmény 3. pontját. A dokumentum szövegét közli Köpeczi Bócz Edit: *Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége*. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó, 160–165.

nevezett diakóniai teológia alapjait, és azzal párhuzamosan nem volt helye a demokratikus világ teológiai gondolkodásának.

Az 1940-es évek végétől az egyházi élet minden területe, beleértve a teológiai munkát is, az állami szervek (Állami Egyházügyi Hivatal [ÁEH], Belügyminisztérium [BM]) ellenőrzése alá került. A belügyi szervek figyelmét Kutas működése sem kerülhette el, amely nyilvánvalóan nem egyezett a pártállam ellentétes irányú egyházpolitikai célkitűzéseivel. Habár rendszerellenes és -kritikus gondolatok *direkt* propagálása nem tartozott a munkacsoport céljai közé, az állambiztonság kriminalizálta a működésüket, és a „reakciós”, „ellenséges”, „illegális” címkékkel megbélyegzett tevékenység résztvevői ellen nyomozást indított. A Kutas elleni eljárás 1963 nyarán zárult le, s ő is ekkorra datálta kényszerű visszavonulását a fordítói munkától: „[...] nem csupán életkorom és erőim, képességeim fogyatkozása miatt, hanem külső beavatkozás következtében kénytelen vagyok 1963 óta lezártnak tekinteni.”⁶ Élete utolsó évtizedeiben íróként és költőként működött, nyugdíjas lelkesként pedig levelezés útján több száz hívével tartott „Krisztushoz terelő kapcsolatot”.⁷

„[...] ha lesz valaha nyoma a fordítás munkájának, egy hívőlelkű egyháztörténet-író szeme lesz hivatott arra, hogy meglássa ezt, és másokkal is megláttassa, bár a dolgok legeslegmélye titok marad” – írta egyik visszaemlékezésében.⁸ E tanulmány elsőként tesz átfogó kísérletet arra, hogy e nehéz Kutas-örökségnek eleget tegyen.⁹

2. Egy munka – több évtized

2.1. Támogatottan

Kutas Kálmánról gazdag forrásanyag maradt fenn. Saját művei és az egyházi dokumentumok¹⁰ mellett az állambiztonsági dokumentáció is igen bőséges.¹¹ Több irata az 1963-as házkutatás következtében tűnt el, másokat elővigyázatosságból ő maga semmisített meg.¹² Kutastól első kézből értesülhetünk a fordítói munkáról, az *egodokumentumok* a szubjektivitásuk mellett is annak elsődleges forrásai.¹³

6 Köpeczi Bócz: *Az Állami Egyházügyi Hivatal...* (5. jz.), 160–165.

7 Kutas Kálmán nekrológja. In Káldy Zoltán (felelős szerk.): *Evangélikus naptár 1986*. Budapest, 1985, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 115.

8 Kutas: *Vázlatos beszámoló...* (1. jz.), 3.

9 Korábban lásd: Mirák Katalin: Egy „Hitvalló” hitvalló – Kutas Kálmán. *Híd*, 2017. 2. sz. 46–47. <https://medit.lutheran.hu/site/allomany/11681#book/46> (letöltés: 2024. augusztus 22.).

10 EOL Kutas Kálmán hagyatéka; RMEGYL Túróczy Zoltán hagyatéka, 16. B/1–69.

11 ÁBTL 3.1.5. O-12061., O-12061/1–7. „Hitvalló”; ÁBTL 3.1.5. O-12049., O-12049/1–10. „Hitvallók”.

12 EOL Kutas Kálmán hagyatéka, IV. Levelek, 1980–1985.

13 Egyik legjelentősebb írását lásd: Kutas Kálmán: *A fordítói munkaközösség munkájáról és a mai igehirdetésről (a kezdetektől 1952-ig)* [1. rész]; *A nyugdíjas időszak (1953–1955)* [2. rész]. Kézirat. 1956. (Lelőhely: EOL Kutas Kálmán hagyatéka, K32.)

1936-ban belső indíttatásra kezdett el teológiai műveket fordítani: „Akkoriban Bécsben tartózkodtam néhány napig, s bejártam a teológiai könyvtárba. Ott kaptam az első mélyebb ihletést.”¹⁴ 1945-ig több bibliai írásmagyarázatot lefordított. Közben első felesége, akivel két gyermeket neveltek, betegségben elhunyt. Újra megnősült, 1945 újévén azonban autószerencsétlenségben

1936-ban belső indíttatásra kezdett el teológiai műveket fordítani:

elvesztette második feleségét is, és magára maradt tíz hónapos kisfiával.¹⁵ A családi tragédiák és a háborús körülmények miatt „1945. január 1-től 1948-ig szünetelt a fordítói munka”.¹⁶ Miután

harmadszor is megnősült, s felesége, Dózsa Márta nyugodt otthoni légkört teremtett számára, visszanyerte dinamikus munkatempóját. A fordítás „idővel tudatosá, rendszeressé, elhivatássá és állandó tevékenységgé” vált.¹⁷

1948-ban Kutas hozzájutott Walter Lüthi (1901–1982) svájci lelképásztor, neves prédikátor ígehirdetéseihez.¹⁸ Rendszeres fordítói tevékenysége ekkortól datálódik. Előbb saját használatra dolgozott, mígnem egyik teológiai tanár ismerőse azt javasolta, hogy jelentesse meg a fordításait. Kutasnak kezdetben a fordítói munkával, a sokszorosítással és a terjesztéssel kapcsolatban is voltak fenntartásai. Lelkiismereti és gyakorlati aggályait félretéve azonban mégis felvállalta a fokozódó egyházüldözés idején mindinkább veszélyes, ámde hiánypótló tevékenységet.

Egy lelkészkonferencián kapott „legfelső helyről” indíttatást, hogy minden szabadidejét és képességét ennek a munkának szentelje,¹⁹ amelyet a szolgálat sajátos formájaként élt meg. Becslése szerint ötven, de az engedélyezett sokszorosítások idején (1948–1952) akár százötven is lehetett azon lelkészek száma, akik használták a fordításokat, vagy valamilyen módon segítettek, „sőt kockázatot is vállaltak”.²⁰ Hivatalosan is megfogalmazódott az igény Kutas munkája iránt, mondván: „Nálunk nagy a lelki éhség a lelkészek körében az ilyen munkák iránt.”²¹ A közvetlen „ernyőszervezet” a Vasi Közép Evangélikus Egyházmegye volt, amelynek neve alatt a munka „védelmet és hitelességet” nyert. A lelkészi munkaközösség fordító tagjai a munkájukért nem kaptak fizetséget, mivel azt „missziói feladatként” végezték.²²

14 Kutas Kálmán: *Tájékoztató a fordítói munkánkról*. Kézirat. 1951. (Lelőhely: EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltára, XVIII. Személyi iratok, LMK iratai. 155/1951.)

15 Kutas Kálmán: „Az ember nem segít...” *Egy ferences barát feljegyzései 1945. január–február havában*. Kézirat. [é. n.] (Lelőhely: EOL Kutas Kálmán hagyatéka, K19–15.)

16 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 4.

17 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 3.

18 Például Walthert Lüthi *Íme, ezt látta Ámos. Ámos próféta könyvének magyarázata* című művének fordításával 1948-ban készült el. EOL Kutas Kálmán hagyatéka, K41.

19 Kutas: *Tájékoztató...* (14. jz.).

20 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 9.

21 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 9.

22 EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület Levéltára, Vasi Közép Egyházmegye LMK (1947–1951). Jegyzőkönyv, 1951. március 3.

Kutas tapasztalatai szerint református részről erősebb volt az igény a fordításokra. A művek eljutottak a pápai, a debreceni és a sárospataki református, valamint a soproni evangélikus teológiára. A debreceniek aktívan dolgoztak:

Ethelbert Stauffer erlangeni teológiaprofesszor *Az Újszövetség teológiája* című művét például Kocsis Elemér református lelkész, a debreceni teológiai akadémia adjunktusa fordította ma-

gyarra, „kiadója” Pákozdy László Márton teológiaprofesszor volt. A kézikönyvet a debreceni akadémia jegyzetkészítő irodáján Gacsályi József és Papp László sokszorosították 1955-ben.²³ A *Stuttgarter Jubileumsbibel* fordításában Kutas Kálmán, Büki Jenő, Foltin Brúnó, Kun-Kaiser József, Pusztay László és Martos Ödön evangélikus lelkészek, valamint Beliczay Angéla református hitoktató,²⁴ Gönczy Nagy Béla, Borzsák Sándor, Balázs László, Dobos János, Szente Péter, Kovács Bálint, Szabó Géza és Bajusz Ferenc református lelkészek vettek részt.²⁵ A lefordított művek terjesztését többek között Szilágyi István, Osváth Viktor és Kovács Bálint református lelképásztorok vállalták.²⁶

A fordítói munkának kedvező körülmények 1951 nyarán kezdtek megváltozni. Dezséry László evangélikus püspök, noha korábban támogatta az ügyet, ekkor erősen kifogásolta Kutas „reakciós”, „hangulatkeltő” megnyilatkozásait, s a fordítói munkát az egyház és állam jó viszonyát veszélyeztető tevékenységnek ítélte.²⁷ Kutas „kegyvesztett” lett, a munkaág pedig az állammal jó kapcsolatot ápoló vezető püspök védelme nélkül maradt.

2.2 Megtúrten

Kutas Kálmánt 1952. október 18-án nyugdíjazták. Az intézkedés az 1951-es munka- és nyugdíjügyi rendelkezésekkel állt összefüggésben.²⁸ A felekezeti iskolák 1948-as államosításának egyik fő kárvallottjai az evangélikus hitoktatók és vallástanárok voltak, sokak egzisztenciájuk került ekkor veszélybe. Az egyházvezetés a volt evangélikus tanerők elhelyezése érdekében

23 Az adatokat lásd: EOL Kutas Kálmán hagyatéka, 43/a–b.

24 Beliczay Angéla pályaképét lásd: Szatmári Judit: Egy református szellemi oázis a fővárosban. A Ráday gyűjtemény az 1950–1960-as években. In Erdős – Szuly – Tabajdi – Wirthné Diera (szerk.): *Küzdelem a lelkekért...* (1. jz.), 664. 16. jz.

25 EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltára, XVIII. Személyi iratok. LMK iratai. 155/1951. november 30.

26 EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltára. XVIII. Személyi iratok. LMK iratai. Tájékoztatás magyarra fordított teológiai munkákról.

27 EOL Bányai Evangélikus Egyházkerület levéltára, Iktatott iratok 857/1951. Dezséry László püspök levele Kutas Kálmánnak. Budapest, 1951. augusztus 17.

28 1951. évi 7. törvényerejű rendelet. A munka törvénykönyve; 1951. évi 30. törvényerejű rendelet a dolgozók egységes társadalombiztosítási nyugdíjáról.

1951-ben – az új állami nyugdíjrendeletre igazodva – elrendelte a negyvenéves szolgálati idejüket betöltött lelkészek mielőbbi nyugdíjba vonulását. Az ily módon „kényszernyugdíjazott” idős lelkészek egyike Kutas Kálmán volt.²⁹ Nyugdíjazása a fordítói munkában is korszakhatárt jelentett. 1952 őszén számadást készített a legalitás éveiről (1948–1952): 37 kötet lefordítása, 10 ezer oldalnyi könyvszöveg, 3600 oldalnyi gépelt fordítás, több mint 100 lekipásztor olvasó – csupán néhány számszerűsíthető eredménye a munkának.³⁰

Nyugdíjazása a fordítói munkában is korszakhatárt jelentett.

Az 1950-es évek elején, amikor az állam az evangelizációk és az ébredési mozgalmak ellehetetlenítésére törekedett, Kutas levelezéssel próbálta betölteni a keletkező űrt, hiszen részéről a fordítói munka korántsem csak könyvekről, szövegekről és kéziratok postázásáról szólt, de a személyes kapcsolatok építéséről és ápolásáról is. A levelezés mint kapcsolattartási forma alkalmas volt a testvéri-baráti kapcsolatok fenntartására, de a közös munka szervezésére is. A nyugdíjazott lelkészen azonban bizonytalanság vett erőt. Újabb „felsőbb utasításra” várt, folytassa-e a fordítást.³¹ 1953-ban családjával Szegedre költözött, ahonnan néhány hónap múlva visszatértek Szombathelyre. A fordítói munkát 1953 novemberétől közel másfél évig szüneteltette. Míg korábban három-négy havonta lefordított egy könyvet, ebben az időszakban csak másolatokat gépelt, és mások fordításait javította. Az új inspirációt 1955. februárban kapta. Egyik református lelkész barátja küldött neki egy könyvet a sárospataki könyvtárból, s kérte, hogy lehetőleg egy hónapon belül fordítsa le.³² A „villámmunkával” elkészült ugyan, de családi gondjai miatt nem tudott rendszeresen dolgozni. Komolyan aggódott a jövőt illetően: „Emberileg tekintve erősen kifelé megyek az életből, s szeretném, [...] hogy ha én nem tudom, vagy nem bírom, vagy ha már nem leszek, továbbra is teljesítenék ezt a feladatot.”³³ Egyik aggodalma sem igazolódtott be: még harminc évig élt, és voltak, akik a munkát tovább vitték.

Kutas levelezéssel próbálta betölteni a keletkező űrt,

Az új inspirációt 1955. februárban kapta.

Az új inspirációt 1955. februárban kapta.

29 350/III/1951. számú püspöki körlevél. EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület levéltára, Lt. 9. d. Vasi Közép Egyházmegye LMK (1947–1951). Jegyzőkönyv, 1951. március 3.

30 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 7. Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 3.

31 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 23.

32 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 25. A református lelkészt Kutas nem nevezte meg.

33 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 26.

3. Párhuzamos olvasatok

3.1. Az állambiztonsági verzió

„E fordítói munkaszakasz nem volt fájdalom- és vitamentes. Kétségbe vonták, ez-e a feladatom”³⁴ – idézte fel az 1948–1956 közötti időszakot Kutas. E kritikák főként a lelkész kollégák részéről fogalmazódtak meg, így egy fajta szakmai diskurzusként a korabeli evangélikus szellemi-teológiai élet természetes részének tekinthetők. Az 1960-as években azonban más irányból – kívülről, a pártállam belügyi szervei felől – érkezett a támadás, és alapvetően egyháziidegen szempontok alapján.

E kritikák főként a lelkész kollégák részéről fogalmazódtak meg,

Kutas szinte minden visszaemlékezésében hangsúlyozta, hogy nem egyedül, és nem „titkos földalatti mozgalom” vezetőjeként dolgozott, hanem – amíg lehetett – hivatalos egyházi keretek között.³⁵ Eredetileg a fordítók névtelensége sem „konspirációs technika volt”, hanem abból a nemes meggyőződésből fakadt, hogy munkájuk „nem öncél, hanem eszköz Isten szolgálatában”.³⁶ Munkamódszerük a közös, összehangolt feladatvégzésen alapult.³⁷ A „mi”-tudat Kutas számára természetes volt: „Mintha egy egész fordítói munkaközösség dolgozna”³⁸ – írta gyanútlanul még 1956-ban is. Ekkoriban már két évtizedes múltja volt a fordítói tevékenységnek, amelyet nem a harcos ellenállás szándékával végeztek. Kutas leírása alapján a fordítók csapata meglehetősen ártalmatlannak tűnik: „Végeredményben többen dolgoztatunk így vagy úgy, a Szentlélek által.”³⁹ Működésüket azonban az állambiztonság a saját szempontjai szerint értékelte, s többek között a csoportos jelleg miatt lépett fel ellenük.

Az ökumenizmus éppúgy nem kedvezett a fordítói munka állambiztonsági megítélésének, mint Kutas kiterjedt levelezése. Vagy az, hogy a munka híre és eredményei az országhatárokon túlra is eljutottak, és erdélyi, felvidéki protestáns lelkészek körében is volt igény a magyar fordításokra. Erdélybe két alkalommal sikerült kijuttatniuk példányokat.⁴⁰ Egy református lelkészen keresztül Kutas 1956-os emlékirata is kikerült Hollandiába, egy ottani magyar református lelképásztorhoz, aki viszonzásképpen harminchat kötetnyi holland teológiai könyvet küldött Magyarországra. 1956 őszén Kutas úgy vélte, egy holland–magyar fordítói közösség van kialaku-

34 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 9.

35 „Ezt egymagam kezdtem [...] később 2-3-4 munkatárssal folytattam.” Kiemelte közülük Fükő Dezső (1905–2001) református középiskolai tanárt, fordítót, aki a legtöbb és a legnehezebben fordítható munkákat vállalta el. Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 26.

36 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 28.

37 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 26. Fükő Dezső fordítását (*A köntös*) Kutas Kálmán és Áprily Lajos költő, műfordító ellenőrizte.

38 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 26.

39 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 26.

40 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 27.

lóban, de finn–magyar munkacsoport létrehozását is tervezte.⁴¹ Külföldi kapcsolatok, ökumenikus szellem, szervezett csoportmunka, anonimitás – az 1960-as évek elején az állambiztonság egyiket sem tolerálta.

A lírikus Kutas termékeny költői életművét is vizsgálták, az állami szerv figyelmét mégsem az, hanem a fordítói és iratterjesztői munkássága keltette fel.⁴² A Kutas-ügy időben a két nagy KIE-per (1951, 1967) közé esett. A kádári állambiztonság az 1960-as évek elején ismét egy

az 1960-as évek elején az állambiztonság egyiket sem tolerálta.

nagy volumenű protestáns egyházi összeesküvés képét vizionálta.⁴³ Eszerint a „reakciós” református és evangélikus egyházi erők – Ravasz László és Ordass Lajos nyugdíjas püspökök irányításával – újra aktivizálódtak, és ország-

szerte szervezett aknamunkát folytatnak. Az „illegális” és „államellenes” tevékenység egyik vezetőjének Kutas Kálmánt tartották.

Kutas szombathelyi lelkési hivatalában 1949-től rendőrségi zaklatások történtek.⁴⁴ Ezek belügyi dokumentációja egyelőre nem ismert, annál bőségebb forrásanyag maradt fenn az egy évtizeddel későbbi eljárásokról. Azok alapján a történetek állambiztonsági olvasata jól rekonstruálható.⁴⁵ A Kutassal kapcsolatos adatgyűjtés 1957-ben már bizonyosan zajlott.⁴⁶ Egy környezettanulmány adatközlői szerint a lelkész sem a „felszabadulás” előtt, sem utána nem fejtett ki politikai tevékenységet, a népi demokráciával szemben nem tett ellenséges nyilatkozatokat. Az „ellenforradalom” alatti esetleges politikai tevékenységéről sem tudtak, mert Kutasék 1956 nyarán Szegedre költöztek, s csak 1960 tavaszán tértek vissza Szombathelyre.⁴⁷

41 Kutas: *A fordítói munkaközösség...* (13. jz.), 27. Kutas egyik említett református személyt sem nevezte meg.

42 Az állambiztonság Kutas költeményeit is vizsgálta. Az *Óda* című verséről például megállapították, hogy demokráciaellenes kitételeket is tartalmaz. ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 140–155. Összefoglaló jelentés, 1962. január 22. Tárgy: „Hitvallók” fn. [fedőnevű] ügyben összefoglaló jelentés. – Külön vizsgálat tárgya lehet, hogy Kutas költészete mennyiben volt rendszerkritikus, és szépirói munkássága mennyiben maradt meg a valóságos-istenes keretek között. Hasonló megközelítést lásd: Kovács Balázs: *Ürögdi Ferenc református lelképásztor szamizdat-költői tevékenysége a Kádár-korszakban. Hogyan lehet begyűjteni tiltott és titkosan terjesztett dokumentumokat?* Kézirat. 2021.

43 A témához bővebben lásd: Kiss Réka: Az egyházpolitika és a református egyház a forradalmat követő évtized egyházi pereinek tükrében. In Soós Viktor Attila – Szabó Csaba – Szigeti László (szerk.): *Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban. Tanulmánykötet.* Budapest, 2010, Szent István Társulat – Luther Kiadó, 289–305.

44 Keveházi (szerk. vez.): *A reformációtól – napjainkig...* (3. jz.), 732.

45 Lásd még: Mirák Katalin (szerk.): *Háló 2. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról, 1945–1990. Egyházvezetők I.* Budapest, 2014, Luther Kiadó, 174–180.

46 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 44–46. Környezettanulmány, 1957. december 18. Tárgy: Kutas Kálmán.

47 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 45. Környezettanulmány, 1957. december 18. Tárgy: Kutas Kálmán.

Ennek ellenére a BM központi utasítására a Vas Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya 1961 elején nyomozást indított Kutas államellenes tevékenységének igazolására. Miután „ellenséges beállítottságát és tevékenységét” bizonyítottnak látták, és megállapították, hogy tevékenysége számos büntetőjogi szabályba ütközik, személyi dossziét nyitottak róla.⁴⁸ Mivel a Kutas-ügy – országos hatása, felekezeti jellege és Kutas széles körű kapcsolatrendszere miatt – jóval túlmutatott a szombathelyi lelkész személyén, a központi, illetve a Borsod-Abaúj-Zemplén és a Vas megyei állambiztonsági szervek összehangolták a lépéseket.⁴⁹

3.2. Titkos technikák

Az állambiztonság nyomozati intézkedések egész sorát alkalmazta a nyugdíjas lelkész ellen. 1961 júniusában *titkos házkutatást* tartottak szombathelyi lakásán, hogy felmérjék az általa fordított és illegálisan terjesztett iratanyagot.⁵⁰ 1961 végén átfogó *operatív terv* készült Kutas „népidemokrácia-ellenes” fordítói tevékenységének, illetve bel- és külföldi kapcsolatainak felderítésére.⁵¹ A „K” *ellenőrzés* útján szigorúan monitorozták az ország különböző részein élő evangélikus lelkészekkel, barátaival és ismerőseivel folytatott kiterjedt levelezését, kapott és küldött postai küldeményeit, valamint a külföldről, főként az NSZK-ból érkezett csomagjait.⁵² A Vas megyei nyomozók felderítették Kutas Kálmán kül- és belföldi kapcsolatait, s „több egyházi jellegű, demokráciaellenes” anyagát (versek, fordítások, vallásos tárgyú művek) lefotózták.⁵³ *Külső megfigyeléssel* nyomon követték a házon kívüli mozgását.⁵⁴ A megszerzett információk alapján 1961–1962 fordulóján megállapították, hogy „Kutas a klerikális reakció illegációjának

48 ÁBTL 3.1.5. O-12061., 12061/1–7. A dossziékat 1972 nyarán zárták le.

49 A szombathelyi és a budapesti alosztály közös intézkedési tervét lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 83. Jelentés, 1961. augusztus 1. Tárgy: Kutas Kálmán szombathelyi ny. [nyugalmazott] ev. lelkész ügyében összefoglaló.

50 Az 1961. januárban „tervbe vett titkos házkutatás titkos előkészítése” [*sic!*] részleteit lásd például ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 34–35. Intézkedési terv, 1961. január 25. Tárgy: Kutas Kálmán szombathelyi ny. [nyugalmazott] ev. lelkész ügyében; ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 67. Intézkedési terv, 1961. április 18. Tárgy: Kutas Kálmán szombathelyi ny. [nyugalmazott] ev. lelkész ügyében.

51 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 112–116. Operatív terv, 1961. december 5. Tárgy: „Hitvallók” fn. [fedőnevű] ügyben. – Az operatív tervben nevesített „veszélyes” kapcsolata volt például Székely László győrvári római katolikus apátplébános, Kikaker Kálmán gépipró és Szendrő János kőszegi tanár. ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 113.

52 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 115–116. Operatív terv, 1961. december 5. Tárgy: „Hitvallók” fn. [fedőnevű] ügyben.

53 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 85. Jelentés, 1961. augusztus 1. Tárgy: Kutas Kálmán szombathelyi ny. [nyugalmazott] ev. lelkész ügyében összefoglaló. Az iratok fotómásolatát lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1–7. „Hitvalló”.

54 A külső figyelések dokumentumait lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 68–75., 95., 114–116., 134–138.

A Vas megyei nyomozók felderítették Kutas Kálmán kül- és belföldi kapcsolatait,

tagja”,⁵⁵ „féktelenül gyűlöli a népi demokratikus rendszert”, a fordításokkal pedig kettős célja van: „a marxista filozófiai tanítás ellensúlyozása”, illetve „az emberek, különösen az ifjúság meggyerése a vallásos ideológia számára”.⁵⁶

1961–1962 fordulóján két helyen is bevezették a *3/e rendszabályt*, amellyel Kutas tartózkodási helyét akarták lehallgatni. 1961 karácsonyán Kutasék Szegedre utaztak a rokonokhoz. Sógornőjétől megtudták, hogy a megérkezésük előtt gyanús munkálatok folytak a felettük lakó „államrendőrségi tisztviselő” lakásában, és a munkások hozzájuk is becsöngettek, hogy „kijavítsák” a mennyezetükön keletkezett sérüléseket. Kutasék számára hamar egyértelművé vált, hogy ezzel valójában az ő lehallgatásukat készítették elő.⁵⁷ Ezzel egy időben a Vas megyei szervek Kutasék szegedi távollétét kihasználva a szombathelyi lakásukon szereltek be lehallgatótechnikát. Amikor azonban a család 1962. január 6-án hazaérkezett, szinte azonnal felfedezték az illetéktelen behatolás nyomait.⁵⁸ Az állambiztonság a titkos művelet végrehajtása során mindkét helyszínen szakmai hibákat követett el. A szombathelyi *rendszabály* például többször meghibásodott, de Kutasék a beszerelés nyomait is könnyen felfedezték.⁵⁹ Ugyanakkor figyelemre méltó az a leleményesség és bátorság, amelyet a titkos megfigyelésük leleplezése után tanúsítottak. A mennyezetben észlelt friss lyukakat ugyanis Szegeden és Szombathelyen is egyszerűen begipszelték. Kutas a történetek után egy időre beszüntette a fordítói munkát, és értesítette az ismerőseit: „A fordítói munkával múlt év [tudniillik 1961] decemberében felhagytam. Ennek megvannak a maga komoly okai, amelyek nem nagyon különböznek azoktól az okoktól, amelyek miatt már annyi sok jó magyar és evangéliumi ember kénytelen volt felüggeszteni a munkáját.” Természetesen csak

Kutas a történetek után egy időre beszüntette a fordítói munkát, és értesítette az ismerőseit:

virágnyelven mert írni, és okkal volt óvatos. Leveleit a szombathelyi alosztály a „K” ellenőrzés révén valóban ismerte.⁶⁰ (folytatjuk)

55 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 122. Jelentés, 1961. december 14.

56 ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 140–155. Összefoglaló jelentés, 1962. január 22.

57 Lásd Kutas Kálmán: *Festusok és főpapok előtt*. Kézirat. 1963–1964. Az 1963. évi kihallgatás történetéről szóló harmincnegyzet oldalas gépiratot Szebenyi Gyuláné Kutas Éva őrizte. Egy példánya Boleratzky Lórándhoz került, aki azt az 1990-es évek közepén a rendelkezésemre bocsátotta, és felhatalmazást adott a szabad felhasználására, beleértve a publikálását is. – M. K.

58 Az 1962. január 7-i lehallgatás szövegét lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 308. Jelentés, 1962. január 15.

59 A kínosan végződő Vas megyei lehallgatási akcióról lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 156–161. Tárty: 3/e. rendszabályról jelentés, 1962. január 24.

60 A Kovács Bálint református lelképásztornak írt 1962. január 23-i levelet lásd ÁBTL 3.1.5. O-12061/1. „Hitvalló”, 187–191. Összefoglaló jelentés, 1962. május 9. Tárty: „Hitvallók” fn. [fedőnévű] ügyben kiegészítő.

Adható (adandó) gyermekeknek az úrvacsora!

A még 2019-ben megfogalmazott kérdés helyett a mondat végén immár felkiáltójel van: igen, adható a gyermekeknek úrvacsora! Nemcsak hogy adható, hanem adandó a gyermekeknek az oltáriszentség. Ma már a hátunk mögött hagytuk – legalábbis a mi gyülekezetünkben – a többéves, több évtizedes nehezen kezelt problémát, amikor családok jöttek az oltárhoz, és a gyermekek kimaradtak az úrvacsora vételéből, és csupán nézték, mégpedig vágyódva nézték, hogy a felnőttek kapnak valamit, amiben ők nem részesülhetnek. Gyakran tapasztaltuk: a gyermekek várták, hogy ők is ugyanazt kapják, mint a szüleik, és kissé meglepődtek, hogy „csak” áldást kaptak kézzel. Éppen emiatt volt olyan eset is, hogy az édesanya az ostyát kettétörte, és az egyik felét odaadta gyermekének.

Egyházunk zsinata hosszú előkészület után, 2021 tavaszán törvénybe foglalta,¹ a püspöki tanács 2021. június 11-i² közleményében a lelkészek és gyülekezetek számára ajánlotta

a konfirmáció előtti gyermek-úrvacsoravétel lehetőségét. Gyülekezetünkben várakozással és örömmel fogadtuk ezt az ajánlást, biztattuk a családokat, hogy – ha gyermekeikkel jönnek – most már együtt vehetik és vegyék magukhoz a szentséget.

Sok helyen még ma is nem kis kételkedéssel viseltetnek a gyermekúrvacsora iránt, mert azt gondolják – ami teológailag nem igazolható, és hitvallásainkkal sem egyezik –, hogy az embernek, így a gyermeknek is, értenie kell, hogy mi az úrvacsora, megfelelő érettséggel kell ehhez hozzáállnia annak, aki a szentséget magához veszi. Ennek igazolása érdekében szokták idézni Pál apostol szavait, természetesen a szövegösszefüggésből kiragadva: „Aki tehát méltatlanul eszi a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Vizsgálja meg tehát az ember önmagát, és úgy egyék e kenyérből és igyék a kehelyből, mert aki úgy eszik és iszik, hogy nem különbözteti meg a testet, saját ítéletét eszi és issza.” (1Kor 11,27–29) Hosszabb teológiai, egezetikai magyarázat nélkül is meg lehet állapítani, hogy itt, ezen a helyen az apostol kifejezetten nem a gyermekúrvacsoráról beszél, hanem arról, ami akkor a korinthusi gyülekezet problémája volt. Az a helyzet állt elő ugyanis, hogy az eucharisztia ünneplésére összegyülekezett, Krisztusban hívő közösség szeretetvendégség keretében az otthonról hozott ételt és az oltáriszentséget együtt fogyasztotta el, különbséget téve gazdagok és szegények között: a tehetősebbek előbb jöttek, és jóllaktak, a szegények később érkeztek, és nekik nem sok ma-

vágyódva nézték, hogy a felnőttek kapnak valamit, amiben ők nem részesülhetnek.

1 *Evangelikus Közlöny*, 2021. 1. sz. 1–2.

2 <https://www.evangelikus.hu/updates/hireink/itthon/utmutato-a-konfirmacio-elotti-urvacsoravetelre> (letöltve: 2024. április 17.).

radt.³ E miatt a tarthatatlan helyzet miatt irányítja a figyelmet az apostol Krisztus rendelkezésére, az úrvacsora szentségi jegyeire, annak különleges megbecsülésére, hogy a szentség mindenki számára adatott, különbségtétel nélkül, nemcsak a gazdagoknak, hanem a szegényeknek is – mai helyzetünkre adaptálva: nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek számára is.

Négy családot kértünk meg, hogy mondják el tapasztalataikat a gyermekeik úrvacsoravételével kapcsolatban. A gyermekek életkora 4–11 év. Igaz, hogy ez nem egy reprezentatív felmérés, de mégis mutat valamilyen tapasztalatot, amely talán érdemes arra, hogy levonjunk bizonyos, hasznos következtetéseket.

Arra voltunk kíváncsiak, hogy beszéltek-e a gyermekekkel az úrvacsora vételéről, a lehetőségéről; miképpen készítették fel őket a szentség vételére; milyen kérdéseik voltak a gyerekeknek; volt-e valamilyen nehézség, probléma az úrvacsoravétel közben; milyen tapasztalatuk volt utána; miképpen élték meg az egész helyzetet.

Vegyük sorra a kérdéseket és a rájuk adott válaszokat. Az első öt kérdés, bár külön-külön tettük fel, mégis szorosan összetartozik, a családok is így értették őket, a válaszok is ennek megfelelőek, ezért egyben kezeljük ezeket.

(1) *Beszélgattetek-e korábban a gyermekek úrvacsoravételéről otthon?*

(2) *Ők kérdeztek-e bármikor erről?*

(3) *Volt-e téma, kérdés, amikor ti magatokhoz vettétek az oltáriszentséget, és ők még nem?*

(4) *Volt olyan, hogy amikor még nem vehettek úrvacsorát, és ti igen, akkor ők ezt szóvá tették, esetleg hiányolták?*

(5) *Hogyan és mit beszéltek meg, mielőtt az oltárhoz jöttetek velük?*

- „Igen, amióta megtudták, hogy lehetséges lesz, sokszor előkerült a kérdés, és várták a lehetőséget. Azon kívül, hogy kérdeztek róla, hogy mi történik ilyenkor, mi is az úrvacsora, nem került szóba, szerintem a koruk miatt. Mint minden után, amiből kimaradnak, érdeklődtek a gyerekek. Elfogadták, hogy így működik. Ezért is fogadták nagy örömmel, amikor kiderült, hogy ennek részesei lehetnek. A nagyobbik gyerekem 10 évesen a korának megfelelően értette és megértette, hogy ez mennyire különleges alkalom. Addigra már komoly hitéleti alapot kapott ehhez. A kisebbikkel 8 évesen, más temperamentummal és érettségi szinttel, többet beszélgettünk arról, hogy mi a jelentősége, mi történik. Azt gondolom, mindketten a lehető legalázatosabban és áhítattal álltak az oltáriszentség vételéhez.”
- „Igen, ők is szerettek volna úrvacsorát venni. Kérdezték, hogy ők miért nem vehetnek. Elmagyaráztuk az úrvacsora jelentőségét és módját.”
- „Igen, úrvacsoravétel után megbeszéltük, mi történt, hogy történt. Az alkalom után kérdeztek. Szóvá tették, hogy ők miért nem kaptak úrvacsorát, hogy ők áldásban részesültek, de megértették, hogy miért csak a felnőtt tagok kaphatnak még úrvacsorát. Elmondtuk, hogy mi fog történni, mit kell csinálni az első úrvacsoravétel előtt.”

3 Cserháti Sándor: *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*. Budapest, 2008, Luther Kiadó, 504–506.

- „A gyerekek kérdezték még korábban, hogy ők nem kaphatnak-e úrvacsorát, erre azt a választ adtuk, hogy igen, kaphatnak, de majd csak akkor, ha nagyobbak lesznek. Ebbe a válaszba belenyugodtak.”

Látszik, hogy mind a négy családban felmerült a gyermekeknél, hogy ők miért nem vehetik magukhoz a szentséget akkor, amikor a szüleik; korukból adódóan még nem értették, de elfogadták a helyzetet. Általában várták a lehetőséget, és szüleikben bízó gyermekeként belenyugodtak, hogy ha majd nagyobbak lesznek, kaphatják az úrvacsorát, és örültek, amikor ez már korábban lehetővé vált. Válaszaikból kiderül, hogy három családban a szülők elmondták, hogy az úrvacsora Krisztus teste és vére, és azt is, hogy mi történik az oltárhoz térdelve; egy családnál ez a kérdés nem merült fel.

A további öt kérdés már a közös úrvacsoravételre és annak tapasztalataira vonatkozik. Ezeket, éppen a válaszok hossza és tartalma miatt, külön-külön vizsgáljuk és adjuk közre:

(6) Milyen tapasztalat volt, van a közös úrvacsoravétel kapcsán?

- „Az a tapasztalatom, ha havonta egyszer, kéthavonta egyszer (ez főleg szervezési okok miatt) vesznek úrvacsorát, akkor megmarad ennek az eseménynek a különlegessége. Nem válik megszokott rutinná, és megmarad a jelentősége számukra. Az úrvacsoravételre minden alkalommal külön készítjük magunkat már az istentisztelet előtt.”

további öt kérdés már a közös úrvacsoravételre és annak tapasztalataira vonatkozik.

- „Jó érzés volt, hogy a család együtt úrvacsorázhat.”
- „Szerintem azt érzik, hogy részesei lehetnek valami különösnek, valami felnőttesnek.”
- „A közös úrvacsoravétel számunkra egy jó, igazán közös élmény volt lelki és családi vonatkozásban is. Külön szeretném kiemelni, hogy Veszprémben minden egyes »kör« végén van áldás, amit nagyon hiányoltunk más gyülekezeteknél.”

A válaszokból kiténik, hogy minden családban a gyermekek fontosnak, jelentősnek és kiemeltnek veszik, és tartják azt, hogy a szüleikkel együtt lehetnek az oltárnál a szentség vételére.

(7) Volt-e valami érdekes, furcsa, esetleg rossz érzés vagy észrevétel a gyermekek részéről?

- „Nem tapasztaltam ilyet. A családi programok, rokoni távolságok miatt több helyen megfordulunk istentiszteleten. Ahol nem szokás a gyermekúrvacsora, ott ezt tiszteletben tartjuk, nem tesszük szóvá. Ahogy Luther is mondta: aki egy szín alatt akarja az úrvacsorát venni, azt is tiszteletben kell tartani.”
- „Nem volt.”
- „Tartottak a bortól, hogy nem lesz-e bajuk az alkoholtól, féltek az ízétől.”
- „A gyerekek részéről semmiféle negatív vagy rossz érzés nem volt egy esetben sem.”

Teljesen egyértelmű a tapasztalat minden családnál, hogy semmiféle rossz érzés, negatív élmény nincs, és nem is volt a gyermekek részéről az úrvacsoravétellel kapcsolatban, tehát nem kell félni tőle, és nem kell féltetni a gyermekeket sem.

(8) *Probléma volt-e az ostya bemártása, ha igen, hogyan, mi módon merült fel?*

- „Ezzel kapcsolatban csupán egyszer merült fel kérdés. Valamelyik gyermekem kérdezte, hogy miért vannak kiskanalak, ha egymás után isznak az emberek a kehelyből. (A pandémia alatt gyülekezetünkben fertőtlenített kiskanalakat használtunk, mindenkinek arra helyeztük az ostyát, és körönként fertőtlenített kézzel a lelkészek mártották be az ostyát visszahelyezve a kiskanálra, ezután mindenki maga vette magához a szentséget. Később, amikor már lehetővé vált a kehely személyenkénti vétele, voltak, akik még megmaradtak a kanál használatánál. Mára már senki nem használja a kanalat.)”
- „Nem volt probléma, elfogadták, hogy így szokás.”
- „Nem volt ilyen.”
- „Az ostya bemártása a mi gyermekeinknél soha nem volt probléma. Az egyik gyermek megjegyezte, hogy finom volt a bor.”

Ennél a kérdésnél sem volt semmiféle probléma, kifogás és panasz. Mindig ügyelünk arra, hogy a gyermekek számára csak kis részben mártsuk be az ostyát a borba. (Rendszerint édes bort használunk.)

(9) *Milyen érzésük, tapasztalatuk volt a gyermekeknek az úrvacsoravételt követően?*

- „Azt hiszem, a gyerekek, ha megértették, hogy miről van szó, természetesen a maguk korának megfelelő szinten, akkor sokkal nagyobb áhítattal és odaadással állnak az oltár előtt, mint 14 évesen. Én nem bánom, hogy korábban vehettek úrvacsorát, mert azt gondolom, a konfirmációt követően az önálló úrvacsoravétellel kiteljesedik az élmény. A kisebb gyermekek nyitottabb szívvel állnak Isten előtt, míg serdülőkorban eltörlődik a hangsúly más irányokba is. Aki gyerekkorától úrvacsorázik, az lehet, hogy nagyobb korban is így fog tenni. Remélem, fontosabb lesz számukra ettől, hisz nem azért konfirmálnak, hogy oltáriszentséget vehessenek, hanem azért, hogy a felnőtt evangélikus közösségbe lépjenek. Az első alkalom a gyerekek számára nagyon nagy élmény volt. Látszott rajtuk a tudat, érzés, hogy valami nagyon nagy dolog történt velük.”
- „Nagyon boldogok voltak, hogy ők is részt vehettek az úrvacsoravételben.”
- „Azt gondolom, hogy az úrvacsora számukra pozitív volt.”
- „A gyermekek szeretnek velünk az úrvacsoravételre járni. Azt nem tudom megállapítani, hogy náluk ez hitéletből fakad, vagy csak szeretik azt tenni, amit a felnőttek/szüleik tesznek, de nem tartom kizártnak, hogy lelki gyarapodásuk szempontjából ennek oka jelenleg valójában érdektelen is. Hiszem és vallom ugyanis, hogy a legjobb tanítási

mód továbbra is a példamutatás. Az egyik gyermekünk elmondta, hogy az úrvacsoravétel olyan, mintha Isten kezéből kapnánk enni/inni.”

Teljesen egyértelmű a tapasztalat alapján adott válaszokból, hogy a gyermekek nagyon, különleges módon megbecsülik, hogy úrvacsorát vehetnek a felnőttekkel együtt. Az egyikük példamutató módon megfogalmazza a lényegét nekünk, felnőtteknek is: mintha Isten kezéből kapnánk enni/inni. A gyermeki lélek, még mielőtt életkorában elérné a racionális kort, igen fogékony a szentség titokzatos, ésszel, értelemmel fel nem fogható lényegére; ahogy az egyik szülő meg is fogalmazta: nagyobb áhítattal áll az oltár elé. Igazán fontos, hogy a családokban előkerült és hangsúlyossá vált a példaadás, hogy a szentséggel rendszeresen élő, a gyülekezetnek aktív tagjai legyenek a gyermekek, ha felnőttek lesznek.

Az utolsó kérdésre – (10) *Szívesen jöttek, jönnek veletek?* – mindegyik családnál teljesen egyértelmű a válasz: „Igen.”

Az egyik szülő megjegyezte még a következőt: „Azt, hogy szívesen vesznek úrvacsorát, az a személyes tapasztalatunk is mutatja, amely egy másik felekezet (római katolikus) istentiszteletén történt. Az »áldozás« során ugyanis jöttek velünk a gyermekek, akik »csak« áldásban részesültek. Gyermekünk ezt »zokon vette«, és a ceremónia végeztével »sírva« jött ki a templomból. A katolikus rokonok megpróbálták elmagyarázni neki, hogy miért nem kaphatott.”

A megkérdezett családokra és általában az evangélikus családokra jellemző, hogy a házastársak, és van, amikor a gyermekek is, vegyes vallásúak, általában evangélikus – római katolikus családok. A gyermekúrvacsora, a tapasztalat szerint, elindít egy hasznos, fontos beszélgetést a különböző egyházi gyakorlat és liturgia ügyében, így a családban előkerül, hogy mi az evangélikus és mi a római katolikus sajátosság, mi a különbség, és mi a hasonlóság.

Egy másik szülő így fogalmazta meg ezt: „Azt gondolom, a mi helyzetünk a vegyes házasság és így a vegyes felekezetű gyerekek miatt kicsit sajátos. Két római katolikus fiam és egy evangélikus kislányom van, a fiúk közül az idősebbik már volt elsőáldozó is. Szoktunk beszélgetni a két egyház, illetve a liturgiák különbségeiről, hasonlóságairól, így az úrvacsora és az áldozás különbségéről és hasonlóságáról is. (A liturgia kérdését nehezíti, hogy nagymamám falujában az evangélikus liturgia még a »régik«, és ott nincs minden vasárnap alkalom úrvacsoravételre.) Szóba került az is, hogy mi, evangélikusok, miért nem veszünk részt az áldozáson, és a katolikus férjem és a katolikus gyerekek az úrvacsorán miért igen. Akkoriban, mikor a gyerekek még nem kaphattak úrvacsorát, »csak« áldást, azt is különleges alkalomnak élték meg, de amióta természetesen kaphatnak úrvacsorát, szerintem úgy érzik, ők is részesei valaminek, külön büszkeséggel tölti el a katolikus fiamat, aki még nem volt elsőáldozó.”

A tapasztalatok és a gyakorlat alapján biztatunk tehát minden családot, hogy gyermekeikkel beszéljenek, mondják el, hogy az oltárnál Krisztus teste és vére által maga az Isten ad nekik, és így nekünk is, enni és inni. Hozzák őket rendszeresen istentiszteletre, hogy a gyermekek a gyülekezetben otthon érezzék magukat, és a konfirmáció alkalmán után, amikor megvallják a hitüket az apostoli hitvallás szavaival, felnőtt tagjai legyenek a gyülekezetnek, és már egyedül is részesülhessenek az oltár szentségéből. Isten áldása legyen evangélikus egyházunkon.

Imádságoskönyv – nem csak lelkészeknek

**Ritter, Karl Bernhard: A lelkipásztor imádsága. 3. kiad.
Budapest, 2024, Ordass Lajos Alapítvány 87 o.**

Örvendetes, hogy immár harmadik kiadásban veheti kézbe egyházunk imádkozó közössége Karl Bernhard Ritter (1890–1968) *A lelkipásztor imádsága (Pfarrgebete)* című könyvét. Az először 1941-ben Sopronban Tekus Ottó teológus-hallgató fordításában, az Evangélikus Hittudományi Kar Hallgatói Ifjúsági Körének kiadásában megjelent kötet hatásának jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az öt évvel ezelőtt megjelent német kiadás előszava megemlítette a magyar fordítás létét.¹ Fontos rögtön az elején leszögeznünk, hogy e könyv több mint nyolcvan esztendő után sem veszített aktualitásából, hiszen a lelki életben való használatának jelentősége minden kétséget kizáróan ma is ugyanabban áll, mint amiben első megjelenésekor is látták: „[...] megmutatja, hogyan kell imádkozni egyszerűen, sallang nélküli közvetlenséggel.”²

Lehetséges, hogy a túláradó szavak szabadságában élő ember ma nehezen birkózik meg a „kell” szigorúságával, különösen is, ha a lelki élet kérdéseinek összefüggésében kerül elő. Mégis

„[...] megmutatja, hogyan kell imádkozni egyszerűen, sallang nélküli közvetlenséggel.”

hadd mutassak rá arra, hogy meglepő módon már a felvilágosodás korának „kegyes embere”, Szikszai György (1738–1803) mintegy két évszázadon át töretlen népszerűségű, *Keresztényi tanítások és imádságok* című könyvének minden fejezetét azzal a lapidáris tétellel kezdte, hogy a „keresztény embernek imádkozni kell.”³

Úgy vélem, hogy az ebbe a mondatba sűrített teológiai és lelki meggyőződést a XXI. században, Luther Márton teológiai örökségén tájékozódó keresztényekként is éppen úgy magunkénak tudhatjuk.

E könyvismertetés éppen ezért – imádságoskönyvről lévén szó – aligha vállalkozhat csupán a kötet tartalmának bemutatására, hanem sokkal inkább azt tűzi maga elé, hogy ennek a mondatnak az igazságát igazolja Ritter könyvének példáján. Így a következőkben nem szeretnék mást tenni, mint e gyűjtemény lelkiségi és liturgikus kontextusának vizsgálatával biztatni az imádságoskönyv felkínálta ajándék és lehetőség elfogadására.

1 Hofhansl, Ernst: Vorwort. In Ritter, Karl Bernhard: *Pfarrgebete*. Neuendettelsau, 2019, Ferimund-Verlag, 11.

2 Új könyvek. *Harangszó. Országos Evangélikus Képes Néplap*, 1941. 17. sz. 140.

3 Vö. Szikszai György: *Keresztényi tanítások és imádságok a keresztény embernek különböző állapota és szükségéi szerint...* Budapest, 1970, A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 615–624; Györi L. János: *Egy kegyes ember a felvilágosodás századában*. In uő: *Református identitás és magyar irodalom. Irodalom és művelődéstörténeti tanulmányok*. Budapest, 2017, Kálvin Kiadó, 167–168.

A szerző és a lelkeségi kontextus

Karl Bernhard Ritter 1890. március 17-én született a hesseni Lichtenauban Gottfried Theodor Ritter evangélikus lelkész gyermekeként. Iskolai éveinek egy részét a güterslohi Evangelisch Stiftisches Gymnasiumban töltötte. Az iskola elvégzése után, 1909-ben kezdett teológiát és filozófiát tanulni a heidelbergi, hallei és erlangeni egyetemeken. Tanulmányait 1912-ben filozófiai doktori címmel fejezte be. Ezt követően a kadétiskola tanára lett, és az első világháborúban önkéntes katonaként harcolt.⁴ Ritter 1919-től Berlinben végzett lelkészi szolgálatot, amellyel párhuzamosan először a porosz alkotmányozó gyűlés tagja lett, majd a porosz parlamentbe is beválasztották, ahol 1924-ig volt képviselő. A következő évtől a marburgi egyetemi gyülekezetben folytatta szolgálatát, amelyet mintegy tíz éven át, 1934-ig végzett, amíg a nemzetiszocialisták meg nem fosztották állásától, és amíg a Hitvalló Egyház (*Bekennende Kirche*) tagja lett. 1934 májusának végén ő is részt vett a barmeni zsinaton, amelyen elfogadták a *Barmeni teológiai nyilatkozatot*. A második világháborút Bécsben vészelte át. A kurhessen-waldecki tartományi egyház lelkészeként 1946-ban egyháztanácsos, 1952-ben pedig a Marburg-Stadt egyházmegye esperese lett. 1968. augusztus 15-én hunyt el Königstein im Taunus városában.⁵

Ritter 1922 májusában a Magdeburg melletti Angernben részt vett a berneucheni mozgalom megalapításának előkészítésében, amely 1923-tól 1927-ig évente találkozókat szervezett a mai Lengyelország területén, a Neumarkban található berneucheni kastélyban.⁶ 1931-ben pedig Wilhelm Stählin és Carl Happich társaságában a *Michaelsbruderschaft* (Mihály-testvérközösség) egyik alapítója és első vezetője lett.⁷ Ily módon lelkészeknek szánt imádságos könyve is ebben a spirituális és teológiai kontextusban helyezhető el, erről tanúskodnak a testvérközösség tagjainak nyilatkozatai is. Walter Stöckl (1897–1976) úgy beszél e könyv keletkezéséről, mint amely az Alacsony-Tauern alpesi vidékén eltöltött csendes, lelki napok gyümölcseként tekinthető. Otto Planck (1888–1970) pedig

a Hitvalló Egyház (*Bekennende Kirche*) tagja lett.

a Michaelsbruderschaft (Mihály-testvérközösség) egyik alapítója és első vezetője lett.

4 Goldschmidt, Stephan: Der junge Karl Bernhard Ritter. *Quatember*, 2019. no. 1. 6–14.

5 Vö. Matthiesen, Michael: Karl Bernhard Ritter. In Betz, Hans Dieter – Browning, Don S. – Janowski, Bernd – Jüngel, Eberhard (hrsg.): *Religion in Geschichte und Gegenwart*. 7. Bd. 4., völlig neu bearb. Aufl. Tübingen, 2004, Mohr Siebeck, 540. / Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft./; Hederich, Michael: *Karl Bernhard Ritter. Reformier, Kämpfer, Seelsorger. Ein Lebensbild*. Kassel, 2010, Verlag Evangelischer Medienverband.

6 Ritter, Karl Bernhard: Die Tagung von Angern. *Quatember*, 1953. no. 1. 28–30.

7 Hering, Rainer: Liturgische Form. Die Liturgische Bewegung in den evangelischen Kirchen. In Leugers-Scherzberg, August Hermann – Scherzberg, Lucia (hrsg.): *Diskurse über „Form“, „Gestalt“ und „Stil“ in den 20er und 30er Jahren*. Trier, 2017, Universitätsverlag des Saarlandes, 268–269. /Theologie. Geschichte. Beiheft. 9./

úgy fogalmazott, hogy ennek a gyűjteménynek a megírása volt az első ajándék, amit Ritter a testvérközösségben élő barátainak adott.⁸

A berneucheni mozgalom az első világháború megrendítő élményéből fakadóan nem csupán a liturgikus élet, hanem az egész egyház belső lelki megújulását hangsúlyozta.⁹ Ily módon vált egy olyan lelki közösség kiindulópontjává, amelynek minden tagja saját életére és az egyház

A berneucheni mozgalom [...] egész egyház belső lelki megújulását hangsúlyozta.

megújult életére is úgy tekint, mint az okos istentiszteletre. A *Michaelsbruderschaft* ennek nyomán szorgalmazta a lelki közösség gondolatának összefüggésében a napi imádság és bibliaolvasás fontosságát hirdetni.¹⁰ A testvér-

közösség ma is működik, és az idő megszentelését (*Heiligung der Zeit*) az egyes testvérek rendszeres és a közösség imádságának kettősségében éli meg.¹¹

Szerkezet és tartalmi hangsúlyok

Ritter imádságoskönyve négy egységre bontható, amelyben a mindennapi elcsendesedés, a lelkési szolgálat, a vasárnapi istentisztelet és a közösségi imádság témái jelentik a strukturális és teológiai értelemben vett szervező erőt.

Ritter a berneucheni mozgalom és a *Michaelsbruderschaft* fentebb vázolt elveinek megfelelően a mindennapi imádság felől bontja ki a lelkipásztori imádság gyakorlati megvalósulásának felvázolását. Ezzel kapcsolatban érdemes utalnunk arra, hogy Julius Schniewind (1883–1948) a lelkési szolgálat megújulásáról szólva hangsúlyozza, hogy a lelkész magányos imádsága szolgálata szívének tekinthető. A Lélek által végzett imádság folytonos *suspirium*, mégis vannak meghatározott órái. Lutheri értelemben az imádság az ígére való figyelésből fakad, és abból áll. Bár sokszor hangzik a panasz a gyakorló lelkészekről, hogy a lelkiismerettel végzett szolgálat aligha enged időt a lelki erőgyűjtésre, ez a felfogás valójában Isten ígérének meg nem hallásából fakad. Az ige odafigyelő meghallása magától imádsággá válik. Az ige bármiféle magunkra alkalmazása csak imádság lehet.¹²

8 Hofhans: *Vorwort...* (1. jz.), 11.

9 Stählin, Rudolf: Die Geschichte des christlichen Gottesdienstes von der Urkirche bis zur Gegenwart. In Müller, Karl Ferdinand – Blankenburg, Walter (hrsg.): *Leiturgia. Handbuch des evangelischen Gottesdienstes*. 1. Bd. Kassel, 1954, Johannes Stauda-Verlag, 78.

10 Benkő Tímea: Járosi Andor és a liturgiareform. Hatások, olvasmányok, testvérközösségek. *Korunk*. 2017. 9. sz. 54–55.

11 Lásd: <https://michaelsbruderschaft.de/wer-wir-sind/> (hozzáférés: 2024. május 10.).

12 Schniewind, Julius: *A lelkési szolgálatban állók lelki megújulása*. Budapest, 2000, Teológiai Irodalmi Egyesület, 57–59.

Az *Imádság órája* című fejezetben a reggeli, déli és esti imádság az imádság állandó liturgikus keretét határozza meg vasárnapi és hétköznapi rendet adva (17–23), amelybe az egyes napok szerint változó napszaki imádságok illeszkednek (24–45). Érdemes az egyes napszakok liturgikus rendjére néhány pillantást vetni. A vasárnap reggeli rend bevezető fohásza megfelel a zsolozsma reggeli imaórájában szereplő Zsolt 50,17-ből formált imádságra hívásnak: „Uram, nyisd meg ajkamat dicsőséged hirdetésére.”

(17)¹³ Az ezt követő dicsőítő forma az új nap fényét a feltámadással vonja párhuzamba, és így szintén ennek a liturgikus tradíciónak a keretében értelmezhető. A reggeli dicséret tartalmi szimbolikájában ugyanis a felkelő nap Krisztus megjelenésére, a halálból való feltámadására és visszajövetelére emlékeztet,¹⁴ nem véletlen tehát, hogy Ritter imádságos rendjében a vasárnapi változat doxologikus karaktere a feltámadás dicsőítésében – az egyházi év szakaszaink megfelelően változó igei anyaggal – konkretizálódik (17). A hétköznapi rend bevezető része – a feltámadás dicsőítésének elhagyásával – jóval egyszerűbb képet mutat, ugyanakkor a szolgálatra való készség és az Isten parancsának éber várása szintén a zsolozsma tradíciójában gyökerezik. A reggeli könyörgés, a prima ugyanis a munkálkodó embert szenteli meg arra a napra. Az imádkozó áldást kér aznap gondolataira, szavaira és cselekedeteire, amelynek zsinórmértéket Isten törvénye szabja meg, és amelynek megtartásához kér erőt.¹⁵ Csak ezután következik az igeolvasás, amelynek rendjét Ritter nem határozza meg. Az igeolvasást egy rövid responzum és az adott napszak imádsága követi (18–19). Itt érdemes utalni az egyes napok imádságának témáira, amelyek Wilhelm Löhe (1808–1872) nyomán felállított hangsúlyokat továbbörökítve az egész berneucheni imagyakorlatot meghatározták.¹⁶

Érdemes az egyes napszakok liturgikus rendjére néhány pillantást vetni.

Vasárnap	Jézus Krisztus feltámadásának emlékezte
Hétfő	A munka világa: az ember útja a világban
Kedd	A kísértés: a küzdelmeknek és lelki hadviselésnek kitett élet

13 Vö. Országos Liturgikus Tanács (összeáll.): *Kis zsolozsmáskönyv. Válogatás Az Imaórák Liturgiája hivatalos anyagából.* Budapest, 1996, Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 23; *Gyülekezeti liturgikus könyv.* Budapest, 2007, Luther Kiadó, 228.

14 Botta István: A matutinum laudes és a vespera istentiszteleti rendje. In Thurnay Béla – Thurnayné Schulek Vilma (szerk.): *A te igéd igazság. Botta István lelkész szolgáló élete és munkássága.* Budapest, 2016, Budapest-Kelenföldi Evangélikus Egyházközség, 166.

15 Dobszay László: *Katolikus liturgika. 3. A zsolozsma.* Budapest, 2018, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem – Magyar Egyházzenei Társaság. 83. / Egyházzenei füzetek. I. sorozat, Tankönyvek/

16 Hofhansl: *Vorwort...* (1. jz.), 11.

Szerda	A hét közepe: az élet közepe, az értés és kibontakozás a házasságban és a családi életben
Csütörtök	Elhelyezve a világban: a kapcsolatok, a barátság, a nemzet, a gyülekezet és az egyház teljessége
Péntek	Jézus Krisztus keresztútjának és halálának az emlékezete: szenvedés a világban, az ember élete a halál kapuja felé halad.
Szombat	A hét fáradságainak a végére utal, a befejezés, a teljesség felé mutat.

A reggeli rendben ezt követi – szintén a berneucheni gyakorlatnak megfelelően – a másokért való közbenjáró imádság, amelyet Luther reggeli imádságának utolsó mondatai zárnak le. A közbenjáró imádságot pedig áldás követi (18–19).

A déli imádságot a Szentháromság Isten dicsőítésének hangja hatja át (ezért jelenik meg benne a „háromszor szent”, vagyis a *Sanctus* szövege is) (20–21), amelyben érvényesül a zsolozsma napszaki imádságának az a szándéka, hogy az embert tevékenységének végzése közben is éberré tegye Isten jelenlétére. Ennek az eszköze a dicsőítés is, amely elsősorban azt fejezi ki, hogy az embernek napi munkájában mindent Isten dicsőségére kell tennie, azaz munkáját, szolgálatát Isten dicsőségére, Istennek szentelten kell végeznie,¹⁷ ahogyan Ritter imádságának szövegében is áll: „Őáltala, Őérte és Őreá nézve vannak mindenek” (21).

Az esti imádság alaphangját a zsolozsma utolsó imaórájának, a kompletóriumnak a bevezető bűnvallása és kegyelemhirdetése adja meg (22–23).¹⁸ Ez az imádság a nap eseményeinek és cselekedeteinek feldolgozására kínál lehetőséget: felismerni és beismerni a nap bűneit, és a bűnvalló imádság formájában megszabadulni tőle.¹⁹ Ezért szerepel Ritter rendjében is a *Confiteor* legősibb és legegyszerűbb formája: „Megvallom a szent Isten előtt, hogy vétkeztem gondolataimban, szavaimban és cselekedeteimben. A szent Isten könyörüljön rajtam, és vezessen bűnbocsánattal az örök életre.” (22) Az esti rendben figyelemre méltó elem azonban az is, amely az imádkozók egységéről szól. Ez megfelel a *Michaelsbruderschaft* azon gyakorlatának, amely szerint megbeszélés alapján, földrajzi távolságtól függetlenül azonos időben közbenjáró imádságot mondtak egymásért a testvérközösség tagjai.²⁰

A kötet következő szakaszában a gyülekezeti szolgálatra tekintő imádságok szerepelnek (49–54). Itt érdemes szólni arról, hogy Pröhle Károly (1911–2005) 1950-es években elhang-

17 Dobszay: *A zsolozsma...* (15. jz.), 83.

18 Vö. *Gyülekezeti liturgikus könyv...* (13. jz.), 238–239.

19 Rennings, Heinrich: Kompletórium pszichohigiéniéje. Rövid kommentár az egyház éjjeli imádságához. *Praeconia*, 2022. 1–2. sz. 29.

20 Benkő: *Járosi Andor...* (10. jz.), 61–62.

zott poimenikai (lelkipásztorkodás-tan) előadásában hangsúlyozza, hogy az imádság beletartozik a lelkési szolgálat tartalmába és menetébe, de nem alkatrésze, hanem állandó velejárója, mivel enélkül a szolgálat lehetetlen. Az Istennel az emberekért zajló küzdelem nélkül ellehetetlenül a lelkési szolgálat. A lelkipásztori imádság ugyanis annak a bizonyosságát fejezi ki, hogy tudja, hogy képtelen pásztor lenni. A lelkipásztor imádsága azonban – Pröhle szerint – szorosan kötődik a gyónáshoz is, hiszen a lelkésznek magáért is kell imádkoznia, hogy Isten eszköze maradhasson. Amíg csak beszél a lelkész a kulcsok hatalmáról, addig nem érzi meg az oldás és kötés valódi különbségét. Az, hogy mikor mit kell hirdetni, az sohasem lehet olyan világos, hogy ne lenne szükség a Szentlélek vezetésére, amelynek azonban az imádság a feltétele.²¹ Érdekes megfigyelni, hogy Ritter itt sem szakad el a liturgia évezredes tradíciójától, hiszen ezeknek az imádságoknak különlegessége is éppen abban áll, hogy itt a zsolozsma már említett jellemző témái a lelkési szolgálat körülményeihez kapcsolódnak.

Az imádságoskönyv utolsó előtti fejezetében a lelkési szolgálat legfontosabb részterületeihez – igehirdetés, úrvacsora, kazuális szolgálatok (keresztelés, esketés, temetés) – kapcsolódó imádságok kerülnek elő (57–65). Ritter könyve – címe szerint is – [...] a lelkipásztori munka egész területét felölelő imádságoskönyv.²² Ennek jelentőségét azonban csak akkor érthetjük meg, ha először a lelkész imádságára mint a poimenika témájára tekintünk. E könyv ugyanis a *Michaelsbruderschaft* teológusainak abból a meggyőződéséből született, hogy az ordináció nem csupán funkcionális megbízás vagy feladatátadás, hanem személyes igénybevétel (*personale Inanspruchnahme*) az evangélium által. Éppen ezért a felszentelés egy lelki életformára való felhatalmazottságot és egyben kötelezettséget is jelent, amely a személyes imádságban, a Biblia és az énekeskönyv rendszeres és személyes használatában teljesedik ki. Az imádság azonban bevezetést, oktatást és gyakorlást igénylő feladat, még a lelkész számára is, és szoros kapcsolatban áll az igehirdetés kérdésével. Azok, akik arra kaptak elhívást, hogy nyilvánosan Istentől beszéljenek (*von Gott sprechen*), ha nem beszélnek Istennel (*mit Gott sprechen*), könnyen abba a hibába esnek, hogy Istentől kezdenek el beszélni (*über Gott sprechen*).²³

Az eredetileg lelkészeknek szánt imádságoskönyv utolsó fejezete a közösségi imádságok közlésével (69–78) szélesre tárja az imádkozók közösségének horizontját azáltal, hogy kifejezi, hogy az egyházi szolgálatot körülöleli az imádság magatartása és gyakorlata. A Ritter által

az imádság beletartozik a lelkési szolgálat tartalmába és menetébe, de nem alkatrésze, hanem állandó velejárója,

Ritter könyve [...] a lelkipásztori munka egész területét felölelő imádságoskönyv.

21 Pröhle Károly: *Poimenika*. Kézirat. 53–55.

22 Új könyvek. *Harangszó. Országos Evangélikus Képes Néplap*. 1941. 13. sz. 106.

23 Fischer, Mario: Geleitwort. *Einstimmen und Einstimmung*. In Ritter: *Pfarrgebete...* (1. jz.), 18–19.

felrajzolt teológiai ív így a lelkész egyéni imádsága felől az imádkozó közösség felé vezet. Úgy vélem, hogy ez a megközelítés az egész kötetet jellemzi, hiszen az egyetemes papság lutheri értelmezése azt is magában foglalja, hogy az eredetileg papi feladat, a könyörgő imádsággal való

A Ritter által felrajzolt teológiai ív így a lelkész egyéni imádsága felől az imádkozó közösség felé vezet.

közbenjárás, az egész gyülekezet felelősségévé válik.²⁴ Ily módon aligha tekinthetünk úgy Ritter imádságoskönyvére mint amely a lelkészi közösség imádságos életének rendjét határozza meg, hanem sokkal inkább úgy, mint amely az egész egyház, a teljes gyülekezeti közösség

számára kínálja fel az egyszerűen, sallang nélküli közvetlenséggel végzett imádság ajándékát.

Így segítse ez a kis könyv nemcsak egyházunk lelkészi közösségének, hanem minden tagjának lelki megújulását!

”

Az imádkozás mindennél nehezebb; ezért is olyan ritka. Bizony, igen nagy dolog Istennel beszélni. Már az is nagy dolog, hogy Ő szóba áll velünk, de ez talán még nagyobb. Feltartóztat és visszaretent bennünket ugyanis, ha gyengeségünkre és méltatlanságunkra gondolunk: kicsoda vagyok én, hogy a felséges Istenhez szememet, sőt kezemet felemelem, hozzá, kit angyalok állnak körül s kinek egy intésére az egész világ megremeg? Elébe léphetek-e én, a szegény ember, s mondhatom-e: Uram, ezt és ezt akarom, kérlek, add meg nekem? ... Ezért éppen nem csodálni való, ha valaki, aki imádkozik, remegni kezd és megfutamodik. A hit azonban Isten könyörületességére s igéjére bízta magát és győz. *Dr. Luther Márton* (A lelkipásztor imádsága. 5. oldal)

24 Groó Gyula: *Gyakorlati teológia*. 1. köt. Budapest, 1979, Evangélikus Teológiai Akadémia, 20.

Az Úrtól tanult imádság

Joób Olivér Dávid: A tanítványok imádsága. A Miatyánk mint útmutatás hitben és életben. Budapest, 2023, Ordass Lajos Alapítvány, 143 o.

„Sokan tudják, de kevesen értik. Én is már gyerekként megtanultam. Ez az imádság része volt az életemnek anélkül, hogy a tartalmára különösebben figyeltem volna. Felnőttként ismerkedtem meg a Miatyánkkal közelebbről” – vallja a szerző könyve előszavában (7). S milyen igaz van! Már óvodásainkkal elmondjuk egy-egy ovis istentisztelet keretében ezt az imádságot. De ők még nem értik, csak mondják. Iskoláskorban már próbáljuk magyarázni, különösen is a konfirmandus fiataloknak, de hogy mit értenek meg belőle, az kérdéses.

Felnőttként is elmondjuk minden istentiszteleten; sokan minden napot az elmondásával kezdenek vagy éppen végeznek, de sokszor monotonná, gépiessé válik, ahogyan mondjuk. Pedig milyen drága ajándéka Krisztus Urunknak! Amikor mondjuk, biztosak lehetünk benne, hogy Isten tetszésére mondjuk, hiszen ez az imádság az, amire Jézus tanította a tanítványait, köztük minket is.

Ezért is nagyszerű, hogy az Ordass Lajos Alapítvány kiadásában megjelenhetett ez a könyv a Miatyánkról. És nagyszerű az is, hogy a szerző közérthető módon bármely tanítvány számára megragadhatóan foglalkozik témájával, sőt, a könyv alkalmas arra is, hogy bibliaórai sorozat keretében foglalkozzon egy-egy kisebb tanítványi közösség az Úrtól tanult imádsággal.

Már az egyes fejezetek felosztása tükrözi ezeket a jellemzőket: minden fejezet előtt néhány szóban összefoglalja a szerző a fejezet lényegét, a végén pedig hivatkozik bibliai igékre, melyeket abban a részben elolvashat az olvasó. Ezután pedig továbbgondolásra ad néhány kérdést, melyek akár egyénileg, akár közösségben is feldolgozhatók. A könyv legelején a Miatyánk legjellemzőbb tulajdonságait mutatja be: univerzális, mert egyesíti a keresztyéneket, hiszen minden keresztyén imádsága ez; pedagógikus, mert egy gyermek is meg tudja tanulni, könnyű megjegyezni; vonzó, mert csak Isten gyermekei, a tanítványok szólíthatják a világ Urát Atyának; központi, mert kirajzolja a keresztyén hit alapvető tartalmát – az első három kérdésben az fogalmazódik meg, amit a Szentháromság Istenről vallunk, a második négy kérdés pedig az ember fő kérdéseiről szól.

A bevezető rész után egy fejezet az imádságról tanít, melyben a szerző tisztázza, hogy mi az imádság, hogyan imádkozott Jézus, és hogy miért tanította Jézus a Miatyánkot. Ezután következnek az egyes fejezetekben a Miatyánk megszólításáról, a hét kérésről és a dicsőítésről szóló

Pedig *milyen drága ajándéka
Krisztus Urunknak!*

A könyv *legelején a Miatyánk legjellemzőbb
tulajdonságait mutatja be:*

tanítások. Az imádságok befejezésére, az ámen szóra, külön fejezetet szán a szerző. Minden fejezetben helyet kap a téma biblikus vonatkozása, a tárgyi tudás gazdagítása, de a lelkigondozás is, a tanítványnak mint az imádságban (is) tárogatásra szoruló embernek a segítése. Néhány idézettel szeretném ezt megvilágítani.

a szerző tisztázza, hogy mi az imádság, hogyan imádkozott Jézus, és hogy miért tanította Jézus a Miatyánkot.

Az imádságról szóló fejezetben ezt mondja a szerző: „Az imádság a keresztyén életünk lélegzése. Ha csak olykor-olykor imádkozunk,

és csak azért, hogy bizonyos kívánságunk teljesüljön, akkor nem működik az imádság mint lélegzés.” (14)

Az első kérdéshez fűzi az alábbi gondolatokat: „Amikor az állatok és a természet Isten teremtsi rendje szerint élnek, megszentelik az ő nevét. Nem tehetnek mást. De mi igen. Mi, emberek, tudunk úgy élni, hogy Isten nevét nem tartjuk szentnek”, ezért „kérjük, mert nekünk van szükségünk segítségre ebben.” (30)

A harmadik kérés kapcsán így biztat: „Merjünk ráhagyatkozni Istenre akkor is, ha akaratát nem egészen értjük, és azt sem, hogyan valósulhat az meg a mi esetünkben.” (46–47)

A negyedik kérdéshez kapcsolódóan ezeket a szép és igaz szavakat írja: „A mindennapi kenyérért mondott imádság szent gondtalanságot adhat nekünk. Ahogy az ismert mondásban áll: A tegnap elmúlt. A holnapot nem láttad. *Ma* segít az Úr.” (60)

S bár számtalan további gyönyörű és megragadó gondolatot lehetne idézni, most álljon itt egy olyan, mely a hetedik kérés kapcsán fogalmazódik meg. „Jézus szenvedésének mértéke mutatja a gonosz pusztításának mértékét. Ha a gonosz nem lett volna életveszélyes, nem lett volna szükséges, hogy megmentésünkre Isten Fia áldozza oda életét. Elég lett volna tanítani és nevelni az embereket.” (87)

A könyv második felében egy függelék található, mely azzal a szándékkal íródott, hogy útmutató legyen a Miatyánk egészének és részeinek elmélyült tanulmányozásához. Ebben a függelékben olvashatunk az imádság szerkezetéről, megfigyelhetjük a különbségeket és az azonosságokat a mátéi és a lukácsi leírásban, diagram ábrázolja a Miatyánk egyes teológusok által feltételezett tükörszerkesztését, bemutatja, hogy Jézus hogyan töltötte be a hét kérést élete során. Külön fejezeteket szán a Miatyánk és a tízparancsolat, a Miatyánk és a zsoltárok, a Miatyánk és Jézus tanítása, a Miatyánk és az

a függelékben olvashatunk az imádság szerkezetéről,

egyház, az istentisztelet kapcsolatának összevetésére, bemutatására. Aki mélyebb teológiai összefüggések megismerésére vágyik, ebben a függelékben megkapja mindezt, akár egyénileg, akár gyülekezeti csoportban kap kedvet az imádság tanulmányozásához.

A könyv gyülekezeti központú és tanítványközpontú fogalmazása annak köszönhető, hogy maga a szerző is lelkész, aki egy svédországi népfőiskolán tanít. Ezért tud úgy írni, hogy az érdekes, figyelmet és érdeklődést fenntartó és könnyen befogadható, mégis a lényegét meg-

ragadó legyen. Szavai bizonyára a népfőiskolai előadások során kristályosodtak ki, és juthattak el hozzánk magyar nyelvre lefordítva. Köszönet érte a szerzőnek, Joób Olivér Dávidnak és a fordítónak, a szerző édesapjának: Joób Olivérnek.

Lelkesen biztatom minden kedves olvasónkat a könyv megvásárlására és tanulmányozására, s ha ugyanazt a lelkesedést élik át olvasásakor, amit én is tapasztaltam, akkor javasolják gyülekezetükben bibliaórai feldolgozásra. Bizonyos, hogy minden testvérnek hasznos és értékes időtöltést fog nyújtani, elmélyít az imádkozásban, erősíti a kapcsolatunkat Istennel, és még a gyülekezet közösségére is jótékony hatást fog gyakorolni.

Én már be is terveztem, hogy az őszi bibliaórai sorozatot e könyv segítségével a Miatyánk tanulmányozásának fogom szentelni.

a szerző is lelkes, aki egy svédországi népfőiskolán tanít.

javasolják gyülekezetükben bibliaórai feldolgozásra.

”

Az Úrtól tanult imádság legfőbb célja természetesen az, hogy segítsen minket imádkozni. Jézus megmutatta tanítványainak, hogyan imádkozzanak. Ezért minden magyarázat ebbe a felszólításba torkollik: Imádkozd! Imádkozd gyakran! Imádkozd rendszeresen! Imádkozd egyedül és imádkozd együtt másokkal! Engedd, hogy Isten erőt és támogatást adjon általa! Engedd, hogy ez legyen imádságaid összefoglalása! Mint szabadon mondott imádságaid kiegészítése, mint imádság akkor, amikor nem találsz szavakat, mint imádság, amikor nem igazán vagy képes imádkozni. (A tanítványok imádsága. 137. oldal)

Summary

As usual, we start this issue with a sermon, in which **Mrs József Zsednai** testifies that God hears our requests and gives much more abundantly than we could hope for.

We then offer our Readers a rich selection of *studies*. First, we present the *archidiaconal inaugural address* of **Gábor Weltler**. With the help of the writer, it is worth reflecting on what is important in our Church today. The following study was prepared by **József Tubán**, commemorating the start of the German Peasants' War 500 years ago, and its expansion in the following year. Readers can read the first part of the study, the second part will be in our next issue. **Katalin Mirák's** study - the first part of which is also published here - takes us back to the 1960s, and describes the harassment suffered by the pastor who wanted to translate theological works into Hungarian for his fellow pastors. It is also an important contribution to our knowledge of that period. We conclude the series of studies with **Zoltán Isó**, who reports on how parents with children in his congregation welcomed the fact *that their children could take communion*.

We conclude this issue with two book reviews. **Csaba Angyal-Cseke** recommends to our readers the popular book *The Pastor's Prayer*, now in its 3rd edition, and **Dorottya Isó** recommends the recently published book on prayer and the *Lord's Prayer*.

Zusammenfassung

Wie üblich beginnen wir auch diese Nummer mit einer *Predigt*, in der **Józsefné Zsednai** bezeugt, dass Gott auf unsere Bitten hört und viel großzügiger gibt, als wir hoffen würden.

Anschließend bieten wir unseren Lesern eine reichhaltige Auswahl an *Studien*. Zunächst präsentieren wir die *Antrittsrede* von **Gábor Weltler**, der seinen Dekansdienst übernimmt. Es lohnt sich, mit Hilfe des Autors darüber nachzudenken, was heute in unserer Kirche wichtig ist. Die folgende Studie wurde von **József Tubán** erstellt und erinnert daran, dass der *Deutsche Bauernkrieg* vor 500 Jahren begann und sich im darauffolgenden Jahr ausweitete. Unsere Leser können den ersten Teil der Studie lesen, den zweiten Teil finden Sie in unserer nächsten Ausgabe. **Katalin Mirák's** Studie – deren erster Teil wird jetzt ebenfalls veröffentlicht – führt uns zurück in die 1960er Jahre und stellt *die Belästigungen vor, denen der Pfarrer ausgesetzt war*, der für seine Pfarrkollegen theologische Werke ins Ungarische übersetzen wollte. Diese Studie ist auch ein wichtiger Beitrag zur tieferen Erkennung jener Zeit. Wir schließen die Studienreihe mit der Schrift von **Zoltán Isó** ab, in der er berichtet, wie die Eltern mit Kindern in seiner Gemeinde akzeptierten, dass auch ihre *Kinder zur Kommunion gehen können*.

Wir schließen diese Ausgabe mit zwei Buchrezensionen. **Csaba Angyal-Cseke** empfiehlt unseren Lesern das beliebte Büchlein *Das Gebet des Pastors*, das bereits in der 3. Auflage erschienen ist. **Dorottya Isó** stellt uns das kürzlich erschienene Buch über das Gebet und das *Vaterunser* vor.

E számunk szerzői

Angyal-Cseke Csaba teológushallgató –
Budapest, Komárom

Isó Dorottya lelkész – Veszprém

Isó Zoltán lelkész – Veszprém

Mirák Katalin történész – Budapest

Tubán József lelkész – Csorna

Weltler Gábor lelkész, esperes – Malomsok

Zsednai Józsefné lelkész – Várpalota

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Ordass L.:	Útravaló	2500,-
Ordass L.:	A keresztfa tövében (új kiadás)	1100,-
Ordass L.:	Naplóm	4900,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja - új kiadás)	1100,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írasmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról (6. kiadás)	1400,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rózse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangelikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Iltés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Joób Olivér:	Ünnep – hetven áhítat egy évre	1400,-
Joób Olivér:	Válasz	1600,-
Joób Olivér:	Élőszó. Hol és hogyan prédikáltam?	3000,-
Joób Olivér:	Közösség. Írások, előadások, énekefordítások	3000,-
Hallgrímur Pétursson:	Passió-énekek	1900,-
Főnyad Pál István (szerk.):	Elég néked az én kegyelmem, Főnyad (Fuchs) Pál élete és munkássága	2000,-
Joób Olivér Dávid:	A tanítványok imádsága	1900,-

A keresztyén igazság egy szám ára 1225 Ft, az éves előfizetés 4900 Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Alapítványunk kiadványait megvásárolhatja vagy postai szállítással megrendelheti a Huszár Gál könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.). Telefon: 20 314 2632 (egyházi flottás), honlap: huszargal.hu

Tartalmi összesítő

Szokásunk szerint ezt a számunkat is *igehirdetéssel* kezdjük, melyben **Zsednai Józsefné** tanúskodik arról, hogy Isten meghallgatja kéréseinket és sokkal bőségszebben ad, mint ahogyan azt mi remélnénk.

Ezután gazdag kínálatot nyújtunk Olvasóinknak *tanulmányokból*. Először **Weltler Gábor** esperesi székfoglaló beszédét közöljük. Érdekes az író segítségével végiggondolni, mi az, ami fontos ma egyházunkban. A következő tanulmányt **Tubán József** készítette arra emlékezve, hogy 500 évvel ezelőtt indult, s a rá következő évben szélesedett ki a *német parasztháború*. A tanulmány első részét olvashatják Olvasóink, a második részt következő számunkban fogják megtalálni. **Mirák Katalin** tanulmánya – amelynek szintén első részét közöljük most – az 1960-as évekbe visz bennünket vissza, s bemutatja, *milyen zaklatás jutott annak a lelkesznek, aki teológiai munkákat akart magyarrá fordítani lelkésztársainak*. Fontos adalék ez a tanulmány is annak a korszaknak az ismeretéhez. A tanulmányok sorát **Isó Zoltán** írásával zárjuk, melyben arról számol be, hogy gyülekezetében hogyan fogadták a gyermekes szülők, hogy *gyermekük is vehetnek úrvacsorát*.

E számunkat két könyvismertetéssel zárjuk. **Angyal-Cseke Csaba** ajánlja Olvasóinknak a már 3. kiadásban megjelent, népszerű *A lelkipásztor imádsága* című könyvet, **Isó Dorottya** pedig a közelmúltban kiadott, az imádságról és benne a *Miatyánkról* szóló olvasmányos könyvet.